

श्री पी. एम. रेंगे
सेवानिवृत्त लेखा अधिकारी,
महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा संवर्ग
मो. ९८२२८६५६१९

महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवानिवृत्ती वेतन) १९८२ या नियमावलीत शासनाने शासन निर्णय वित्त

विभाग क्रमांक

- १). क्रमांक सेनिवे/१००९/प्र.क्र. २९/सेवा.४, दिनांक ०५.०५.२००९.
- २). क्रमांक सेनिवे/१००९/प्र.क्र. ३३/सेवा.४, दिनांक ३०.१०.२००९.
- ३). क्रमांक सेनिवे/१००९/प्र.क्र. ३३/सेवा.४, दिनांक १५.१२.२००९.
- ४). क्रमांक सेनिवे-२०१९/प्र.क्र. ५८/सेवा-४, दिनांक २४.०१.२०१९
- ५). क्रमांक सेनिवे-२०१९/प्र.क्र. ५८/सेवा-४, दिनांक ०१.०३.२०१९

अन्वये सहावा वेतन आयोग लागू करताना अमुलाग्र सुधारणा केल्या आहेत. या सुधारणामुळे निवृत्ती वेतन नियमांचे संदर्भच बदलले आहेत. सर्व सामान्य परिस्थितीत या नियमावलीतील ज्या तरतुदींचा वापर आपणास वारंवार करावा लागतो, त्या नियमांची व त्यातील झालेल्या बदलांचा सर्व सामान्य कर्मचाऱ्यांच्या निवृत्ती वेतन विषयक लाभावर काय परिणाम होईल हे जाणून घेणे इष्ट राहिल. याची तपासणी खालील विभागात केल्यास माहिती घेणे सोपे राहिल.

भाग १

- १) महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्ती वेतन) नियम १९८२ मधील ज्या नियमात कोणताही बदल झालेला नाही त्या बाबी.

भाग २

- २) दिनांक ०१.०१.२००६ पूर्वीच्या सेवा निवृत्त अथवा कुटूंब निवृत्ती वेतन धारक यांचे बाबतीत तरतुदी.

भाग ३

- ३) दिनांक ०१.०१.२०१६ पासून निवृत्ती वेतनात व उपदानात करण्यात आलेले बदल.

भाग ४

- ४) सातव्या वेतन आयोगात निवृत्ती वेतन नियमात फारसे बदल नाहीत परंतु जे बदल झाले आहेत त्याची वैशिष्ट्ये

भाग १

महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्ती वेतन) नियम १९८२

महाराष्ट्र शासनाच्या कर्मचाऱ्यांना ज्या नियमान्वये सेवा निवृत्ती वेतन मिळते त्या नियमाचे नामाभिदान महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्ती वेतन) नियम १९८२ असून त्या नियमांची ओळख येथे करून घेणे उचित राहिल. सदर नियमांचा अभ्यास करताना शासनाने वेळोवेळी ज्या सुधारणा केल्या आहेत त्या अनुषंगाने अद्ययावत माहिती या ठिकाणी देण्याचा प्रयत्न केला आहे.

१) निवृत्ती वेतन (नियम क्रमांक (२६) व (२७)) :

शासकीय कर्मचारी सेवा निवृत्त झाल्यानंतर त्यास एकरकमी व मासिक पद्धतीने किंवा त्याच्या मृत्यूनंतर त्याच्या कुटुंबीयास एकरकमी आणि मासिक पद्धतीने जी रक्कम दिली जाते त्यास सेवा निवृत्ती वेतन म्हणतात. शासकीय कर्मचाऱ्यांना शासनाची केलेली सेवा व त्याबद्दल त्यास मिळणारे बक्षीस असेही सेवानिवृत्ती वेतनास म्हणतात. निवृत्ती वेतनात निवृत्ती वेतन, मृत्यू-नि-सेवा उपदान व कुटुंब निवृत्तीवेतनाचा समावेश होतो. तसेच अंशराशीकरणाचाही समावेश होतो.

सदर नियम शासकीय सेवेत दिनांक ०१.११.२००५ पूर्वी प्रवेश केलेल्या सर्व कर्मचाऱ्यांना लागू होतात. निवृत्ती वेतन मिळणेसाठी पुढील अटी पूर्ण करणे आवश्यक आहे.

- १) निवृत्ती वेतन मिळण्यासाठी निवृत्ती वेतनाचे नियम ज्या सेवेला लागू होतात अशा सेवेमध्ये कर्मचारी नियुक्त झालेला असला पाहिजे. (नियम २).
- २) संपूर्ण सेवेत कोणत्यातरी एका पदावर कर्मचारी कायम असला पाहिजे. (नियम ३०)
- ३) किंवा शासन निर्णय दिनांक १९.०९.१९७५ प्रमाणे त्यास कायमपणाचे फायदे दिल्याचे प्रमाणपत्र आवश्यक.
- ४) सेवेत असताना कर्मचाऱ्यांची वर्तणूक चांगली असेल तरच निवृत्ती वेतन दिले जाते.
- ५) सेवानिवृत्तीनंतरदेखील कर्मचाऱ्यांची वर्तणूक चांगली असेल तरच निवृत्ती वेतन पुढे चाले राहू शकते. (नियम २६)
- ६) सेवेत असताना त्यांना काही गैरवर्तणूक केली असेल तर व नंतर ती उघडकीस आली असेल तर त्यांचे निवृत्ती वेतन पूर्णपणे किंवा अंशतः कायमचे किंवा काही कालावधीसाठी रोखून धरण्याचा अधिकार शासनास असतो. (नियम २७)

- ७) कर्मचाऱ्याने सेवेचा राजीनामा दिला किंवा शासनाने त्यास सेवेतून कमी किंवा बडतर्फ केले तर त्या निवृत्ती वेतन मिळू शकत नाही. (नियम ४५)
- ८) शासन सेवेत दिनांक ३१.१०.२००५ नंतर प्रवेश केलेल्या कर्मचाऱ्यांना सदर नियम लागू नाहीत. त्याचेसाठी शासनाने परिभाषित अंशदान निवृत्ती वेतन योजना लागू केली आहे. तथापि जे कर्मचारी दिनांक ०१.११.२००५ पूर्वी शासकीय सेवेत आहेत व त्यानंतर विहीत मार्गाने नवीन पदावर नामनिर्देशनाने नियुक्त झालेले असतील त्यांना सुध्दा महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तीवेतन) नियम १९८२ हे लागू आहेत. तसेच दिनांक ०१.११.२००५ पूर्वी जे कर्मचारी शिक्षक सेवक म्हणून १००% अनुदानित प्राथमिक /माध्यमिक/ उच्च माध्यमिक शाळा /कनिष्ठ महाविद्यालय / अध्यापक महाविद्यालय येथे कार्यरत होते व जे कृषी विभागातील कृषी सेवक व ग्राम विभागातील ग्रामसेवक दिनांक ०१.११.२००५ पूर्वीपासून कार्यरत होते व दिनांक ०१.११.२००५ नंतर त्यांना नियमित पदावर नेमणूक दिली असल्यास त्या सर्वांना निवृत्ती वेतनाचे नियम लागू होतील व निवृत्ती वेतनास ते पात्र ठरतील. (शासनास निर्णय वित्त विभाग क्रमांक सेनिवे.१००८/प.क्र.१६/ सेवा.४, दिनांक १९.०७.२०११ कृपया पहावा.)

नियम २६/२७ ची स्पष्टीकरणात्मक टिप्पणी :

प्रत्येक निवृत्त होणाऱ्या कर्मचाऱ्यास त्याने केलेल्या चांगल्या सेवेबद्दल निवृत्ती वेतन दिले जाते. यासाठीच सेवेत असताना त्याचे वर कोणत्याही प्रकारची विभागीय चौकशी अथवा न्यायीक कार्यवाही सुरु झालेली नाही किंवा प्रलंबित नाही अशा तऱ्हेचे प्रमाणपत्र नियुक्ती प्राधिकाऱ्यांकडून आवश्यक असते. (नियम २६)

- १) या नियमासाठी शासकीय कर्मचाऱ्यांवर सेवा निवृत्तीच्या दिवसापर्यंत जर विभागीय चौकशीसाठी आरोपपत्र निर्गमित केले असेल किंवा त्याला दिले असेल तर अथवा त्या कर्मचाऱ्यास निवृत्तीपूर्वी निलंबित केले असेल तर त्या दिनांकापासून विभागीय चौकशी सुरु झाली आहे. असे समजण्यात येईल. (२७ (६)(अ))
- २) तसेच न्यायीक कार्यवाहीचे बाबतीत.

- (अ) फौजदारी कार्यवाहीचे बाबतीत दंडाधिकारी जिची दखल घेतो अशी तक्रार अथवा प्रथम प्रतिनिवेदन (FIR) पोलीस अधिकाऱ्याने ज्या तारखेस दाखल केले असेल त्या तारखेस सुरु केली असे समजण्यात येते.
- (ब) तसेच दिवाणी कार्यवाहीचे बाबतीत वादपत्र न्यायालयात ज्या तारखेस सादर करण्यात आले असेल त्या दिनांकास न्यायीक कार्यवाही सुरु झाली असे समजण्यात येईल.
- ३) जर वर नमूद केल्या पद्धतीप्रमाणे विभागीय / न्यायीक कार्यवाही निवृत्तीचे दिनांकास सुरु नसेल तर त्याचे बाबतची 'ना चौकशी प्रमाणपत्र' देणे क्रमप्राप्त आहे व त्या कर्मचाऱ्यास निवृत्तीवेतन विषयक लाभ मंजूर करावे लागतील. त्यास प्रतीबंध करता येणार नाही.
- ४) मात्र ज्यांचे बाबतीत विभागीय चौकशी न्यायीक कार्यवाही चालू असेल त्यांचे बाबतीत सेवा निवृत्ती दिनांकानंतरही ती चालू राहील व समाप्त केली जाईल. त्या कार्यवाहीचे समाप्तीनंतर तो कर्मचारी दोषी असल्यास त्या निवृत्ती वेतन पूर्णपणे / अंशतः मंजूर करावयाचे किंवा नाही याचा निर्णय नियुक्ती प्राधिकारी घेईल. शिस्तभंग विषयक विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करणे गरजेचे आहे. यासाठी त्याने निवृत्तीचे दिनांकास विभागीय चौकशी वा न्यायीक कार्यवाही प्रलंबित असेल तर त्या कर्मचाऱ्यास निवृत्तीचे दिनांकापासून चौकशीचा निकाल लागेपर्यंत १००% तात्पुरते निवृत्ती वेतन मंजूर करणे क्रमप्राप्त आहे. (नियम १३०) मात्र त्या तात्पुरते उपदान देता येणार नाही.
- ५) फौजदारी कार्यवाहीत अपराधी ठरला व तुरुंगवास झाला तर निवृत्ती वेतन मंजूर करण्याचा निर्णय विभागीय चौकशीची कार्यवाही पूर्ण करून घ्यावा. (महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपिल) नियम १९७९)
- ६) कर्मचाऱ्याचा सेवानिवृत्ती नंतरही जर त्याने सेवा काळात केलेल्या अनियमितता उघडकीस आल्या तर त्याचे विरुद्ध नियुक्ती प्राधिकारी यांची परवानगी घेऊन विभागीय चौकशी/ न्यायीक कार्यवाही सुरु करता येईल. मात्र अशी कार्यवाही सुरु करताना दोषारोपपत्र निर्गमित करण्याचा दिनांकाला लागत पूर्वीच्या चार वर्षातील सेवा काळात घडलेल्या घटना बाबत आरोपपत्र ठेवता येणार नाही. शासनाने शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक ०२.०६.२००३ अन्वये सेवा निवृत्ती नंतर विभागीय चौकशी सुरु करण्यास अथवा निवृत्ती वेतनात कपात करण्यासाठी नियुक्ती प्राधिकारास पूर्ण अधिकार दिले आहेत. नियम २७ (२)(३)

७) अशा प्रकारे चौकशी होऊन निवृत्ती नंतर जर कर्मचारी दोष्पी ठरला तर विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करून निवृत्ती वेतन पूर्णपणे / अंशतः काही कालावधीसाठी अथवा कायमपणे बंद किंवा कमी करता येईल. नियम (२७ (१))

निवृत्तीवेतन सुरु झाल्यावर कमी करणे अथवा काढून घेणे:

निवृत्तीवेतन अनुज्ञेय होण्यासाठी चांगले वर्तन ही जशी पूर्व अट आहे तीच अट ते मंजूर झाल्यावरही हयातभर लागू राहणार आहे. जर एखाद्या कर्मचार्यास न्यायालयाने गंभीर गुन्ह्याबद्दल अथवा गैरवर्तणुकीबद्दल अपराधी ठरविले असेल तर शासन त्या निवृत्त कर्मचार्याचे संपूर्ण निवृत्तीवेतन किंवा त्याचा काही भाग कायमचा किंवा विशिष्ट कालावधीसाठी रोखून धरू शकेल किंवा काढून घेऊ शकेल. न्यायीक निर्णयासंदर्भात सुद्धा लेखी आदेश काढून वरीलप्रमाणे कार्यवाही करणे अपेक्षित आहे. तसेच जेव्हा निवृत्तीवेतनाचा काही भाग काढून घेतला जातो, तेव्हा उर्वरित भाग हा शासनाचे वेळोवेळी विहित केलेल्या किमान निवृत्ती वेतनापेक्षा कमी असणार नाही याकडेही सक्षम अधिकाऱ्यांने लक्ष देणे आवश्यक आहे.

मात्र न्यायीक कार्यवाही व्यतिरिक्त अन्य बाबींमध्ये निवृत्त कर्मचारी हा जर दोषी आहे असे आढळून आले तर शासन वरीलप्रमाणे निवृत्ती वेतन काढून किंवा रोखून ठेवण्याची कार्यवाही करण्यापूर्वी महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपिल) नियम १९७९ मधील नियम ८ व १० प्रमाणे कार्यवसाही करणे जरूरी आहे. (नियम २६ (३) पहा)

एखाद्या कर्मचार्यास शासनाने सेवेतून कमी केले अथवा बडतर्फ केले तर त्याचा त्याने केलेल्या शासकीय सेवेवरील हक्क समाप्त होणे याचाच अर्थ अशाप्रकारे सेवा समाप्त होणाऱ्या कर्मचार्यास त्याने व्यतीत केलेल्या सेवेच्या आधारे निवृत्ती वेतन विषयक लाभ मंजूर करता येणार नाही.

नियम : ४७ /४८

ज्या कर्मचार्यांची सेवा खंडीत झाली आहे म्हणजेच कोणत्याही कारणाने त्या कर्मचार्यास शासनाने सेवेतून कमी केले असेल अथवा त्याने राजीनामा दिला असेल तथापी काही कालावधी नंतर त्या कर्मचार्यास परत शासकीय सेवेत घेतल्यावर अनुपस्थितीचा कालावधी जोपर्यंत क्षमापीत केला जात नाही तोपर्यंत तत्पूर्वीचा सेवा कालावधी हा निवृत्ती वेतनासाठी ग्राह्य धरला जाणार नाही.

खंड क्षमापन :

शासकीय कर्मचाऱ्याचे बाबतीत पडलेले सेवा खंड क्षमापीत करण्याचे अधिकार नियुक्ती प्राधिकाऱ्यास दिला आहे व त्या बाबतच्या शर्ती खालीलप्रमाणे आहे.

- १) खंड शासकीय कर्मचाऱ्याच्या आटोक्या बाहेरील कारणामुळे असावेत.
- २) सेवा खंडाचा कालावधी वगळून खंडापूर्वीची सेवा ही पाच वर्षांपेक्षा कमी असेल तर खंड क्षमापीत करता येणार नाही.
- ३) सेवेतील खंडाचा कालावधी एक वर्षांपेक्षा अधिक असू नये.
- ४) खंड कालावधी जरी क्षमापीत झाला तरी तो कालावधी हा अहर्ताकारी सेवा म्हणून गणण्यात येणार नाही.

अभिप्राय : दिनांक २७.०२.२००९ पासून निवृत्त होणाऱ्या कर्मचाऱ्यांची सेवा दहा वर्षांपेक्षा जास्त असेल त्यांना निवृत्ती वेतनाह वेतनाच्या ५०% निवृत्तीवेतन अनुज्ञेय असल्याने खंड क्षमापनाची गरज उरली नाही. मात्र निवृत्तीचे वेळी दहा वर्षांपेक्षा अहर्ताकारी सेवा कमी असल्यास खंड क्षमापन जरूरीचे राहील.

शैक्षणिक कर्मचाऱ्यांचे खंड क्षमापनाच्या तरतुदी :

शासनाने अनुदानातीत माध्यमिक / प्राथमिक / उच्च माध्यमिक / उच्च व तंत्र शिक्षण येथे कार्यरत शिक्षक / प्राध्यापक व शिक्षक इतर कर्मचाऱ्यांना राज्य शासकीय कर्मचाऱ्यांप्रमाणे निवृत्ती वेतनाचे लाभ वेळोवेळी मंजूर केले आहे. शैक्षणिक क्षेत्रातील कर्मचारी बऱ्याच वेळा निरनिराळ्या संस्थामधून सेवा करीत असतात. अशा वेळी त्यांच्या सेवेमध्ये प्रत्यक्ष अथवा तांत्रिक खंड असू शकतात. सदर खंड क्षमापीत करण्याबाबत शासन निर्णय पीईएफ/१०८८/२०१७३/५८२ माशि ६ दिनांक १०.०५.१९८९ अन्वये खालील मार्गदर्शक तत्वे विहित केली आहेत.

अ)

- १) एकूण सेवेतील सेवा खंड सहापेक्षा जास्त असू नये.
- २) वरील ६ खंडापैकी तीन पेक्षा जास्त खंड स्व-राजीनाम्यामुळे होणारे असू नये.

- ३) वरील सर्व सेवा खंडाचा एकूण कालावधी दोन वर्षापेक्षा जास्त असू नये तसेच कोणत्याही एका खंडाचा कालावधी बारा महिन्यांपेक्षा जास्त असू नये.
- ४) सेवा खंड कालावधीत अन्यत्र कोठेही सेवा केलेली नसावी.
- ५) सेवा खंड एक किंवा वेगवेगळ्या माध्यमिक शाळेतील असावेत.

निवृत्ती वेतनासाठी वरील शर्तीच्या अधीन राहून सेवा खंड क्षमापनाचे अधिकार हे विभागीय शिक्षण उपसंचालकांना आहेत व ते अधिकार शक्यतो निवृत्तीच्या वेळी वापरून सेवाखंड क्षमापीत केले जात आहेत. संस्था चालकांना खंड क्षमापन करण्याचे अधिकार शासनाने दिलेले नाहीत.

ब) वरील 'अ' मधील अटी पूर्ण होत नसतील अशा प्रकरणी सेवा खंड क्षमापनाचे अधिकार सचिव, शिक्षण विभाग यांना आहेत व त्यांच्या शर्ती खालीलप्रमाणे आहेत.

- १) शिक्षकांचे बाबतीत असे खंड दिनांक ३०.०९.१९७४ नंतरचे तर शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचे बाबतीत दिनांक ३१.१२.१९७५ नंतरचे असू नयेत.
- २) तांत्रिक सेवा खंडासह सेवेतील एकूण सेवा खंड १० पेक्षा जास्त असू नये व त्यापेकी ४ पेक्षा जास्त खंड स्व-राजीनाम्यामुळे उद्भवलेले नसावेत.
- ३) सेवा खंड, बेकारी, पूर्ण वेळ पद उपलब्धते अभावी केलेली अर्ध वेळ सेवा, राष्ट्रीय चळवळीत भाग, एकाच संस्थेत परंतु निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय नसलेल्या पदावरील सेवा किंवा विना अनुदाना व मान्यता प्राप्त नसलेल्या शाळातील सेवा या कारणांमुळे झालेले असावेत.
- ४) सेवा खंड क्षमापनामुळे निवृत्ती वेतन विषयक लाभ कमीत कमी पाच वर्षे किंवा त्यापेक्षा जास्त अहर्ताकारी सेवा त्यात उपलब्ध होत असावी.
- ५) सेवा खंडाचा कालावधी संपूर्ण अहर्ताकारी सेवेच्या १/५ पेक्षा जास्त असू नये.

अभिप्राय :

दिनांक २७.०९.२००९ पासून कर्मचाऱ्याची १० वर्षापेक्षा जास्त अहर्ताकारी सेवा निवृत्तीचे दिवशी असल्यास निवृत्ती वेतनाह वेतनाचे ५०% एवढे निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय झाले असल्याने आता वरीलप्रमाणे सेवा खंड क्षमापनाची गरज उरणार नाही असे माझे मत आहे तथापी अहर्ताकारी सेवा १० वर्षापेक्षा कमी असेल तेव्हा मात्र खंड क्षमापन जरूरीचे राहील.

२) सेवानिवृत्ती वेतनाचे प्रकार (नियम ६२) :

१) नियत वयोमान निवृत्तीवेतन (नियम ६२/६३) :

सेवा निवृत्त होण्यासाठी जी कमाल वयोमर्यादा ठरविण्यात आली आहे ते वय पूर्ण झाल्यानंतर कर्मचार्यास जे निवृत्ती वेतन मिळते त्या नियत वयोमान (सुपर ॲन्युएशन) निवृत्ती वेतन असे म्हणतात.

वर्ग १, २ व ३ मधील कर्मचार्यांचे बाबतीत वयाची ५८ वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर सेवा निवृत्त केले जातात. मात्र वर्ग ४ कर्मचार्यांना वयाची ६० वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर सेवा निवृत्त केले जाते.

२) पूर्ण सेवा निवृत्ती वेतन (नियम ६४):

कर्मचार्याच्या सेवेची ३० वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर परंतु नियत वयोमान पूर्ण होण्या अगोदर कर्मचारी शासनास तीन महिन्याची नोटीस देऊन सेवा निवृत्ती घेवू शकतो. तसेच शासनही ज्या कर्मचार्याची सेवा ३० वर्षे पूर्ण झाली आहे अशा कर्मचार्यास तीन महिन्याची नोटीस किंवा त्या ऐवजी तीन महिन्याचे वेतन व भत्ते देऊन लोकहितास्तव सेवा निवृत्त करू शकते. (नियम ६५ (१) (बी))

त्याच प्रमाणे अराजपत्रीत कर्मचार्यास त्याच्या वयाची ५५ वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर आणि राजपत्रीत अधिकाऱ्यास वयाची ५० वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर शासन कर्मचार्यास तीन महिन्याची नोटीस देऊन लोकहितास्तव सेवा निवृत्त करू शकते. (नियम १० (४))

तसेच अराजपत्रीत कर्मचारी सुद्धा त्याच्या वयाची ५५ वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर जर राजपत्रीत कर्मचारी त्याच्या वयाची ५० वर्षे पूर्ण झाल्यावर तीन महिन्याची नोटीस देऊन निवृत्ती स्वीकारू शकतो. त्याबाबतीत त्याची ३० वर्षांची सेवा पूर्ण झालीच पाहिजे ही अट लागू होणार नाही. (नियम १०(५))

राजपत्रीत कर्मचार्याच्या बाबतीत ५० वर्षे हे वय पूर्ण झाल्यावर आढावा घेऊन शासनाने त्याला सेवानिवृत्त करण्यासाठी किंवा कर्मचार्याने स्वतःहून निवृत्तीची नोटीस देण्यासाठी त्याचे वय ३५ वर्षे होण्यापूर्वी त्याची नेमणूक शासकीय सेवेत झाली असणे आवश्यक आहे.

अशा प्रकरणी अहर्ताकारी सेवेवर आधारित निवृत्ती वेतन विषयक म्हणजे निवृत्ती वेतन उपदान, अंशराशीकरण कुटूंब निवृत्ती वेतन वगैरे सर्व लाभ मंजूर करता येतील.

३) स्वेच्छा सेवानिवृत्ती (नियम ६६) :

कर्मचार्याची वीस वर्षे अहर्ताकारी सेवा पूर्ण झाल्यानंतर तो शासकीय कर्मचारी शासनास तीन महिन्याची शासनास तीन महिन्याची नोटीस देऊन निवृत्ती स्वीकारू शकतो यासाठी स्वेच्छा निवृत्ती असे संबोधले

जाते. मात्र अशी नोटीस देत असताना त्याची अहर्ताकारी सेवा वीस वर्षे पूर्ण (Complete) झाली असणे आवश्यक आहे. म्हणजेच वीस वर्षे सेवा पूर्ण होण्या अगोदर नोटीस देता येणार नाही याची जाणीव ठेवणे गरजेचे आहे.

शासकीय कर्मचार्याने नियम ६६ अन्वये स्वेच्छा निवृत्तीची नोटीस दिल्यानंतर सक्षम अधिकाऱ्याने ती स्वीकारून त्यास स्वेच्छा निवृत्तीची परवानगी देणे आवश्यक आहे. मात्र अशी परवानगी जर सक्षम अधिकाऱ्याने नोटीस कालावधी संपण्यापूर्वी नाकारली नाही तर नोटीस काळ संपल्यावर तो कर्मचारी सेवा निवृत्त झाला असे समजण्यात येईल.

त्याच प्रमाणे एखाद्या कर्मचार्यास नोटीस दिल्यानंतर सदर कालावधी संपण्यापूर्वी जर ती परत घ्यायची असेल तर सक्षम अधिकाऱ्याची परवानगी असल्याशिवाय तसे करता येणार नाही.

तसेच तीन महिन्याची नोटीस कालावधी कमी करण्याची विनंती कर्मचार्याने केल्यास नियुक्ती प्राधिकारी प्रशासकीय अडचणी निर्माण होणार नाहीत याची खात्री झाल्यास असा कालावधी कमी करू शकतो.

अशा स्वेच्छा निवृत्तीच्या बाबतीत तसेच पूर्ण सेवा निवृत्ती वेतनाच्या बाबतीत म्हणजे वीस / तीस वर्षे निवृत्ती वेतनाचे बाबतीत त्या कर्मचार्याचे अहर्ताकारी सेवेमध्ये जास्तीत जास्त पाच वर्षांपर्यंत भर घालता येईल. अर्थात अशी भर घातल्यामुळे त्याची अहर्ताकारी सेवा ३३ वर्षांपेक्षा जास्त होणार नाही किंवा नियत वयोमानाच्या तारखेच्या पुढे जाणार नाही एवढीच भर पाच वर्षांच्या मर्यादेत घालावी अशा तऱ्हेने अहर्ताकारी सेवेत भर घातली तरी त्या प्रमाणात त्यास वेतन वाढीचा फायदा देता येत नाही याची कृपया जाणीव ठेवावी.

वय वर्षे ५५ झाल्यावर जर स्वेच्छा निवृत्तीची नोटीस दिली असेल तर त्या कर्मचार्याची सेवा २८ वर्षे झाली असेल तर त्याचे सेवेत फक्त तीन वर्षांची भर घालता येईल व त्याची अहर्ताकारी सेवा ३१ वर्षे झाली असे समजून निवृत्ती वेतन विषयक लाभ मंजूर होतील. तसेच याच कर्मचार्याची सेवा ३२ वर्षे झाली तर मात्र भर फक्त एक वर्षाची घालून ३३ वर्षे अहर्ताकारी सेवेवर निवृत्तीवेतन विषयक लाभ मंजूर होतील.

दिनांक २७.०२.२००९ पासून स्वेच्छा निवृत्त होणाऱ्या कर्मचार्याचे बाबतीत पाच वर्षांची भर घालण्याची तरतूद शासनाने रद्द केलेली आहे.

तसेच नियम १० (४) अन्वये शासनाने मुदत पूर्व निवृत्त केलेल्या किंवा नियम १० (५), ६५(१) किंवा ६६ खाली इच्छा निवृत्ती स्वीकारण्याच्या कर्मचार्यांचे बाबतीत सेवा निवृत्तीचा दिवस हा बिन कामाचा म्हणजेच अकार्यदिन धरावा लागतो. नियम ६(२)

तीन महिने नोटीस कालावधी पूर्ण होईपर्यंत सदर नोटीस सक्षम अधिकाऱ्याच्या परवानगीने मागे घेण्याची नियमात तरतूद असल्याने कर्मचार्यास नोटीस कालावधी संपण्याच्या अखेरच्या दिवसानंतर म्हणजेच दुसऱ्या दिवशी मध्यान्हपूर्व निवृत्त करावे लागते. त्यामुळे तो अकार्यदिन ठरतो व वेतन देय नाही मात्र त्या दिवसापासून त्याचे निवृत्तीवेतन सुरु होणार आहे.

उदाहरण:

एक सप्टेंबर रोजी तीन महिन्यांची नोटीस देऊन निवृत्तीची मागणी करणाऱ्या कर्मचार्याचा निवृत्तीचा दिनांक खालीलप्रमाणे

	दिवस	महिना	वर्षे
०२ सप्टेंबर ते ३० सप्टेंबर	२९	-	-
ऑक्टोबर ते नोव्हेंबर	-	२	-
एक डिसेंबर	१	-	-
	३०	२	-

एक डिसेंबर हा नोटीस कालावधीचा शेवटचा दिवस आहे. त्यामुळे तो कर्मचारी २ डिसेंबर रोजी मध्यान्हपूर्व स्वेच्छा निवृत्त होईल. म्हणजेच २ डिसेंबर हा अकार्यदिन व २ डिसेंबर पासून निवृत्तीवेतन सुरु होईल.

असमर्थता / रुग्णता निवृत्ती वेतन (नियम ६२, ६८, ८०) :

एखादा कर्मचारी शारिरीक किंवा मानसिक रुग्णतेमुळे शासकीय सेवा करण्यास असमर्थ ठरला तर योग्य त्या वैद्यकीय प्रमाणपत्राच्या आधारे त्या कर्मचार्यास नियत वयोमान पूर्ण होण्या अगोदर सेवा निवृत्त केले जाते. त्यावेळी त्या कर्मचार्यास जे निवृत्ती वेतन दिले जाते त्यास असमर्थता किंवा रुग्णता निवृत्त वेतन असे म्हणतात. मात्र एखाद्या कर्मचार्याची असमर्थता ही त्या कर्मचार्याच्या असंयमित सवयीमुळे थोडक्यात व्यसनाधिनतेमुळे निर्माण झाली असेल त्या कर्मचार्यास रुग्णता निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय नसते. तसेच प्रत्यक्ष त्या सवयीचा परिणामुळे असमर्थता नसली तरी वाईट सवयीमुळे तो आजार बळावला असेल तर सक्षम अधिकारी निवृत्ती वेतनात कपात करू याकतो. अपात्रतेचे प्रमाणपत्र देणाऱ्या सक्षम वैद्यकीय मंडळ / वैद्यकीय

प्राधिकाऱ्याने असमर्थता व वॉईट सवयी या बाबतचा उल्लेख करणे अनिवार्य असते नियम ७२ मधील विहित प्रमाणपत्रात तसा उल्लेख आहे.

काही वेळेस असमर्थतेमुळे शासकीय कर्मचारी सध्याची जबाबदारी पार पाडू शकत नसेल तरी कमी श्रमाचे काम करू शकत आहे असे प्रमाणपत्र वैद्यकीय अधिकाऱ्याने दिल्यास त्या कर्मचाऱ्यास कमी प्रतीचे काम देणे शक्य आहे का याची पडताळणी करुन त्या पदावर त्याची नेमणुक करावी हे करण्यामागे निवृत्ती वेतनावरील खर्च टाळण्याचा हेतू आहे. मात्र हे शक्य नसल्यास त्यास रुग्णता निवृत्ती वेतन मंजूर करता येईल. (नियम ७२) उदाहरणार्थ : वाहन चालकास काही दोष असल्यास तो वाहन चालवू शकणार नाही परंतु कार्यालयात तो अन्य पदावर (शिपाई / लिपिक/ लिफ्टमन वगैरे) काम करू शकत असल्यास तो विचार व्हावा.

नुकसान भरपाई निवृत्ती वेतन (नियम ६२/ ८१ ते ८४) :

शासकीय कर्मचाऱ्याने धारण केलेले स्थायी पद जर रद्द झाले व त्यास दिलेले पर्यायी पद जर त्यास मान्य नसेल अथवा त्याच्या पदाच्या कर्तव्याच्या स्वरुपात बदल केल्यामुळे त्यास जर शासकीय सेवेतून कार्यमुक्त केले तर अशा वेळी जे निवृत्ती वेतन त्यास दिले जाते त्याला भरपाई निवृत्ती वेतन असे संबोधले जाते.

अशा प्रकरणात कर्मचाऱ्याने भरपाई निवृत्ती वेतन स्वीकारणे अथवा अन्य आस्थापनेवरील दुसरे पदी अगदी कमी वेतनावरील पद स्वीकारणे असे दोन पर्याय त्यापुढे असतात. त्याने अन्य पदी नियुक्ती स्वीकारली तर त्या कर्मचाऱ्याची तत्पूर्वीची अहर्ताकारी सेवाही निवृत्ती वेतनासाठी ग्राह्य धरली जाईल.

त्याचप्रमाणे अशा कर्मचाऱ्यास तीन महिन्याची नोटीस न देता कार्यमुक्त केले असल्यास तीन महिन्याच्या किंवा जेवढे दिवस तीन महिन्यास कमी पडले असतील तेवढ्या दिवसांच्या वित्तलब्धी एवढे जादा उपदान त्यास मंजूर करावे लागेल. वित्तलब्धी म्हणजे वेतन अथवा रजा वेतन त्याचप्रमाणे अशा उपदान प्राप्त कर्मचाऱ्यांचे भरपाई निवृत्ती वेतन मात्र जेवढ्या दिवसाचे उपदान दिले आहे तो कालावधी संपल्यावर सुरु होईल. (नियम ८३)

जखम किंवा इजा निवृत्ती वेतन (नियम ६२, ८५ ते ९८) :

सर्व सामान्यपणे जखम किंवा इजा निवृत्ती हा प्रकार लष्करी सेवेत असताना गंभीर स्वरुपाच्या जखमा होणे अथवा अवयव निकामी होणे / गमावणे इत्यादीसाठी मंजूर केला जातो. तथापी महाराष्ट्र शासनाचा

कर्मचारी जर सेना दला बरोबर मोहिमेवर कार्यरत असताना तसेच प्रादेशिक सेनेच्या सदस्य या नात्याने सैनिकी सेवेचे कर्तव्य बजावत असताना किंवा त्याच्या नियमित कर्तव्यापेक्षा जास्त जोखमीचे कर्तव्य पार पाडीत असताना जर तो कर्मचारी गंभीर जखमी झाला अथवा अवयव निकामी होणे अथवा गमाविणे यासाठी त्यास जखम किंवा इजा निवृत्ती वेतन मंजूर करता येईल.

यासाठी नियम ७३ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे सक्षम वैद्यकीय प्राधिकारी किंवा मंडळ यांचे कडून तपासणी अहवाल व प्रमाणपत्र आवश्यक असते. वैद्यकीय अधिकाऱ्यांने नमुना २६ मध्ये विहीत केलेल्या प्रमाणपत्र देणे आवश्यक आहे. वैद्यकीय अहवालाचे आधारे सदर निवृत्ती वेतन हे संपूर्ण हयातीसाठी किंवा विकलांगता किती काळ चालू राहील तेवढ्या काळासाठी मंजूर करता येईल. इजा निवृत्ती वेतन मंजूर करणारा सक्षम प्राधिकाऱ्याने कर्मचाऱ्याच्या नमुना २५ मधील अर्ज वैद्यकीय दाखल्यासह महालेखापाल यांचेकडे पाठवावा.

महालेखापाल यांचे प्राधिकार पत्र प्राप्त झाल्यावर जखम किंवा इजा निवृत्ती वेतन कोषागारामार्फत सुरु होईल.

शासकीय कर्मचारी सेवेत असतानाही सदर जखमी किंवा इजा निवृत्ती आहरीत करू शकतो. ठराविक मुदत संपल्यावर विकलांगता संपली नसेल तर वरील कार्यपद्धतीचा अवलंब करून परत मंजूरीची कार्यवाही करावी.

सक्तीच्या सेवा निवृत्तीनंतरचे निवृत्ती वेतन (नियम ६२ (५)(अ)) :

ज्या कर्मचाऱ्यास महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपिल) नियम १९७९ च्या कार्यपद्धतीचा अवलंब करून शिक्षा म्हणून सेवेतून सक्तीने निवृत्त केल्यावर देण्यात येणाऱ्या निवृत्ती वेतनास वरील प्रकारे संबोधले जाते.

सक्तीच्या निवृत्तीच्या दिवशी त्याने पूर्ण केलेल्या अहर्ताकारी सेवेवर आधारित भरपाई निवृत्ती वेतन किंवा उपदान अथवा दोन्ही मंजूर करता येईल. तथापि सक्षम अधिकाऱ्यास यामध्ये कपात करावयाची वाटली तर अनुज्ञेय भरपाई निवृत्ती वेतन किंवा उपदान अथवा दोन्हीच्या दोन तृतीयांश पेक्षा कमी नाही एवढ्या दराने निवृत्ती वेतन विषयक मंजूर करता येईल म्हणजेच अनुज्ञेय रकमांमध्ये १/३ पर्यंत त्यात कपात करता येईल. तसेच निवृत्ती वेतन किंवा उपदान अथवा दोन्ही मंजूर करावयाचे किंवा कसे याचा निर्णय शिक्षा देणारा अधिकारी निश्चित करणार आहे. निवृत्ती वेतन कमी करीत असताना ते वेळोवेळी ठरविण्यात आलेस कमीत

कमी निवृत्ती वेतनापेक्षा कमी करण्यात येऊ नये. दिनांक ०१.०१.२००६ पासून महाराष्ट्र शासनाने कमीत कमी दर विहित केलेला नाही परंतु पूर्वीच्या कमीत कमी रुपये १२७५/- किंवा ०१.०८.२००४ पासूनच देय ठरणारे रुपये १९१३/- या रकमेस दिनांक ०१.०१.२००६ पासूनचे सुधारित निवृत्ती वेतन रुपये २८८२/- येत व हीच रक्कम सध्या कमीत कमी निवृत्त वेतन धरणे उचित राहिल. शासनाने शासन निर्णय वित्त विभाग क्र. सेनिवे/२०१४/प्र.क्र.१३/सेवा४, दिनांक १६.०२.२०१३ अन्वये दिनांक ०१.०१.२००६ नंतर सेवा निवृत्त होणाऱ्या कर्मचाऱ्यांचे निवृत्तीवेतन कुटूंब निवृत्ती वेतनाची किमान रक्कम रुपये १९१३/- एवढीच निर्धारित केली आहे.

दिनांक ०१.०१.२०१६ पासून किमान निवृत्ती वेतन कुटूंब निवृत्ती वेतनाचा दर ७५००/- तर कमाल दर १.१० लाख एवढा केला आणि (शासन निर्णय दिनांक २४.०१.२०१९ व दिनांक ०१.०३.२०१९ पहावा.) (उच्चतम वेतन रुपये २.२० लाखाच्या ५०%)

अनुकंपा निवृत्ती वेतन (नियम ६२, १०१) :

सर्व सामान्यतः शासकीय कर्मचाऱ्यास सेवेतून काढून टाकल्यास त्यास कोणतेही निवृत्ती वेतन विषयक लाभ अनुज्ञेय ठरते नाहीत. मात्र खास विचार करण्यासारखे प्रकरण असल्यास सक्षम अधिकारी (नियुक्ती अधिकारी) त्या कर्मचाऱ्यास अनुकंपा निवृत्ती वेतन मंजूर करू शकतो. अशा प्रकरणी त्याच्या अहर्ताकारी सेवेवर आधारित देय ठरले असते असे भरपाई निवृत्ती वेतन किंवा उपदान अथवा दोन्ही अनुज्ञेय ठरले असते त्याच्या दोन तृतीयांश पेक्षा अधिक नाही इतके निवृत्ती वेतन विषयक लाभ मंजूर करावयाची मासिक निवृत्ती वेतनाची रक्कम ही शासनाने वेळोवेळी विहित केलेल्या किमान निवृत्तीवेतनापेक्षा कमी करू नये.

अनुकंपा निवृत्ती वेतन मंजूर करण्याचे अधिकार यापूर्वी शासनास होते. परंतु शासनाने आता शासन निर्णय वित्त विभाग सेनिव.१००१/१३०/सेवा ४ दिनांक ०२.०६.२००३ मधील अ.क्र. १४ अन्वये सदर प्राधिकार संबंधित कर्मचाऱ्यास सेवेतून काढून टाकण्याची शिक्षा देण्यास सक्षम असलेल्या अधिकाऱ्यास प्रदान केलेला आहे.

मात्र ज्या शासकीय कर्मचाऱ्यास शासकीय सेवेतून बडतर्फ केले असेल त्याला मात्र अनुकंपा निवृत्ती वेतन मंजूर करता येणार नाही. (शासन राजपत्र दिनांक ०७.१२.१९९४)

कुटूंब निवृत्ती वेतन (नियम ६२/ ११६) :

शासकीय कर्मचाऱ्यास सेवेत असताना मृत्यू आला अथवा निवृत्ती वेतन घेताना मृत्यू आला तर त्याच्या कुटूंबियांना जी मासिक रक्कम दिली जाते त्यास कुटूंब निवृत्ती वेतन असे संबोधले जाते. कुटूंब निवृत्ती वेतनासाठी शासकीय कर्मचारी स्थायी असला पाहिजे अथवा कायमपणाचे फायदे देण्यात आल्याचे प्रमाणपत्राची गरज नाही. एक वर्षाची सतत सेवा पूर्ण केल्यानंतर मृत्यू पावलेले कर्मचारी, किंवा सेवा प्रवेशापूर्वी किंवा सेवेत प्रदेश केल्यानंतर वैद्यकीय तपासणीत सेवेसाठी योग्य ठरलेला कर्मचारी एक वर्षे सेवा होण्यापूर्वी जरी मृत्यू पावला तरी त्यास कुटूंब निवृत्ती वेतन लाभ अनुज्ञेय आहे.

३) सेवानिवृत्तीचे वय सेवानिवृत्तीची तारीख (नियम क्रमांक १०) :

वर्ग १, २ व ३ मधील कर्मचाऱ्यांच्या वयाची ५८ वर्षे सेवा पूर्ण झाल्यानंतर त्यास सेवानिवृत्त केले जाते. मात्र वर्ग ४ मधील कर्मचाऱ्यास वयाची ६० वर्षे सेवा पूर्ण झाल्यानंतर सेवानिवृत्त करण्यात येते. ज्या महिन्यात वरील नियत वयोमान पूर्ण होईल त्या महिन्याच्या शेवटचे दिवशी तो कर्मचारी सेवा निवृत्त होईल तथापि ज्यांची जन्म तारीख ही एक तारीख असेल तो कर्मचाऱ्याची त्यांच्या आधीच्या महिन्याच्या शेवटचे दिवशी निवृत्त होईल. न्यायीक अधिकाऱ्यांचे वय ६० वर्षे केले आहे. परंतु वय ५८ वर्षांनंतर आढावा घेऊन प्रत्येक प्रकरणी निर्णय होता. (महाराष्ट्र न्यायीक सेवा नियम २००८ पॅरा ५ व पॅरा ७) तसेच महाविद्यालयीन प्राचार्यांची वय ६५ तर प्राध्यापकांचे वय ६२ करण्यात आले असले तरी ही बाब सरसकट नसून आढावा समितीचा अधिकार आहे. (पहा - शासन निर्णय उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, दिनांक ०५.०३.२०११)

तसेच कर्मचाऱ्यांची ३० वर्षे अर्हताकारी सेवा पूर्ण झाल्यानंतर शासन त्यास तीन महिन्यांची नोटीस देऊन सक्तीने सेवानिवृत्त करू शकते किंवा कर्मचारी शासनास तीन महिन्यांची नोटीस देऊन सेवानिवृत्ती सवीकारू शकतो.

सेवानिवृत्ती नियमानुसार किमान २० वर्षे सलग सेवा पूर्ण झाल्यानंतर कोणताही कर्मचारी शासनास तीन महिन्यांची नोटीस देऊन स्वेच्छानिवृत्ती स्वीकारू शकतो. अशा सर्व प्रसंगी त्याच्या अर्हताकारी सेवेमध्ये जास्तीत जास्त पाच वर्षांची वाढ दिली जाते. तसेच पूर्ण सेवा निवृत्ती वेतन प्रकरणी ही अशी वाढ अनुज्ञेय आहे.

पाच वर्षांची भर घालीत असताना पाच वर्षे किंवा त्याच्या नियत सेवा निवृत्तीचा दिनांकापर्यंत येणारा कालावधी अथवा ३३ वर्षे पर्यंतची अर्हताकारी सेवा यातील जो काळ कमी असेल तेवढी भर घालता येते.

अशी भर घातली तरी पात्र वर्षाच्या वेतनवाढी अथवा त्या कालावधीतील वेतन अनुज्ञेय नसते. स्वेच्छा सेवा निवृत्तीचे दिवशी येणारे सरासरी वेतन व प्रत्यक्ष सेवा + भर घातलेली सेवा या प्रमाणे सेवा निवृत्ती वेतन लाभाची गणना करावी. दिनांक २७.०२.२००९ पासून पाच वर्षांपर्यंत भर घालण्याची तरतूद शासनाने वगळून टाकली आहे. त्यामुळे दिनांक २७.०२.२००९ सेवा निवृत्त होणाऱ्याला पाच वर्षांची भर अनुज्ञेय नाही.

वयाची ५८ वर्षे अथवा ६० वर्षे ज्या महिन्यात पूर्ण होईल त्या महिन्याच्या शेवटच्या दिवशी अनुक्रमे वर्ग १, २, ३ व ४ मधील कर्मचारी सेवानिवृत्त होईल.

उदाहरणार्थ : एका वर्ग ३ कर्मचाऱ्याची जन्मतारीख २७.१२.१९५१ असेल तर त्याची सेवानिवृत्तीची तारीख पुढील प्रमाणे काढली जाते.

जन्म तारीख		२७	१२	१९५१
निवृत्तीचे वय	+			५८ वर्षे
वय ५८ वर्षे पूर्ण होण्याची तारीख		२६	१२	२००९
म्हणून सेवा निवृत्तीची तारीख		३१	१२	२००९

जर एखादा कर्मचाऱ्याची जन्मतारीख १ असेल तर मात्र तो कर्मचारी नियत वय पूर्ण झाल्याच्या मागील महिन्याच्या शेवटच्या दिवशी सेवानिवृत्त होईल.

उदाहरणार्थ : ०१.०६.१९५६ ही जन्मतारीख असलेल्या वर्ग २ अधिकाऱ्यांची सेवानिवृत्तीची तारीख पुढीलप्रमाणे राहिल.

जन्म तारीख		०१	०६	१९५६
निवृत्तीचे वय	+			५८ वर्षे
वय ५८ वर्षे पूर्ण होण्याची तारीख		३१	०५	२०१४
म्हणून सेवा निवृत्तीची तारीख		३१	०५	२०१४

शासनाने किंवा कर्मचाऱ्याने तीन महिन्यांची नोटीस देऊन कर्मचारी सेवानिवृत्त होणार असेल तर त्याप्रकरणी नोटीशीची तीन महिन्यांची मुदत संपल्यानंतर लगेच कर्मचाऱ्यांस निवृत्त व्हावे लागते. मग ती तारीख कोणतीही असो,

४) निवृत्ती वेतनाची सेवा किंवा निवृत्ती वेतनसाठीची अर्हताकारी सेवा : (नियम ३० ते ५९)

कर्मचाऱ्याचे निवृत्तीवेतन त्याने केलेल्या सेवेशी संबंधित असल्यामुळे त्याची कोणती सेवा, सेवानिवृत्ती वेतनासाठी अर्हताकारी सेवा म्हणून गृहीत धरली जाते हे पाहणे महत्वाचे आहे.

गृहीत धरली जाणारी सेवा :

पूर्ण वेळ व वेनश्रेणीत नेमणूक झालेल्या कर्मचाऱ्यांची अस्थायी व स्थायी स्वरूपाची सेवा ही अहर्ताकारी सेवा ठरते.

शासकीय सेवेतील सर्व कर्तव्य कालावधी अहर्ताकारी सेवा म्हणून गणला जातो. यामध्ये पदग्रहण अवधी व प्रशिक्षणाचा अवधी व स्वियेत्तर सेवा कालावधीही गणला जातो. असाधारण रजा व इतर सर्व रजेचा कालावधी, परिवीक्षाधीन व अस्थायी सेवेचा कालावधी निवृत्ती वेतनाह सेवा म्हणून गणली जाते. निलंबन कालावधी हा निलंबन म्हणून समजण्यात आल्यास तो काळ अहर्ताकारी सेवेचा भाग होत नाही. फेब्रुवारी २००१ नंतर घेण्यात आलेली वैद्यकीय कारणाशिवाय घेतलेली बिनपगारी रजा अहर्ताकारी सेवा म्हणून धरता येणार नाही.

एखादा कर्मचारी शासन नियंत्रित स्थानिक निधीमधून किंवा केंद्र शासनाच्या सेवेतून सेवेत खंड न पडता राज्य सेवेमध्ये आला तर त्याची पूर्वीची सेवा काही अटीवर अहर्ताकारी सेवा म्हणून गृहीत धरली जाते.

या संदर्भात शासन निर्णय वित्त विभाग क्रमांक पीएन १०८३/सीआर४३८/८३/एसईआर-४ दिनांक ०४.०४.१९८३ पहावा. जितकी वर्षे अहर्ताकारी सेवा केंद्र किंवा राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखाली केलेली असेल त्याच्या प्रमाणात निवृत्ती वेतन विषयक लाभांच्या हिस्‍याचे प्रमाणशीर दायित्व केंद्र अथवा राज्य सरकारने स्वीकारण्याचे मान्य केले आहे.

गृहीत न धरली जाणारी सेवा :

एखादा कर्मचारी वयाची १८ वर्षे पूर्ण होण्याअगोदर सेवेत प्रविष्ट झाला असेल तर त्याची १८ वर्षे वय पूर्ण होण्याअगोदरची सेवा अहर्ताकारी सेवा म्हणून गणली जात नाही. निलंबन प्रकरणात निलंबन कालावधी निवृत्ती वेतनाह सेवेसाठी गृहीत धरला जात नाही. ज्या कर्मचाऱ्यांना सेवेच्या मोबदल्यात मानधन दिले जाते व ज्यांना आकस्मिक खर्चातून वेतन दिले जाते अशा कर्मचाऱ्यांची ती सेवा सेवानिवृत्ती वेतनार्थ सेवा म्हणून गणली जात नाही. तथापि दैनंदिन रोजगारावर कार्यरत कर्मचाऱ्यांची नेमणूक पदावर नंतर झाली असल्यास सेवा निवृत्ती वेतनासाठी दैनंदिन रोजगारावरील जास्तीत जास्त पाच वर्षांच्या सेवेच्या निम्मी सेवा अहर्ताकारी सेवा म्हणून धरण्यात येईल. (म्हणजेच जास्तीत जास्त दोन वर्षे सहा महिने) शिकाऊ उमेदवार म्हणून व्यतीत केलेली सेवाही अहर्ताकारी सेवेचा भाग होणार नाही.

५) अर्हताकारी सेवेची गणना :

सेवानिवृत्तीनंतर कर्मचाऱ्यांना मिळणारे लाभ त्यांच्या एकूण अर्हताकारी सेवेवर अवलंबून असतात. त्यामुळे अर्हताकारी सेवा गणना करणे महत्वाचे आहे.

मुख्यतः सेवानिवृत्ती वेतन आणि उपदान याकरिता अर्हताकारी सेवा मोजावी लागते. सेवानिवृत्ती वेतन व उपदान कर्मचाऱ्याच्या सेवेच्या प्रत्येक सहामाही कालावधीवर मिळत असल्यामुळे एकूण सेवेचे रुपांतर सहामाही कालावधीमध्ये करावे लागते.

कर्मचाऱ्याच्या जन्मतारखेनुसार व त्यांच्या सेवानिवृत्तीच्या प्रकारानुसार प्रथम त्याची सेवानिवृत्तीची तारीख ठरवावी. त्यानंतर त्याच्या नियुक्तीच्या तारखेपासून सेवानिवृत्तीच्या तारखेपर्यंतची एकूण सेवा मोजावी. सेवेचा काही भाग अर्हताकारी नसेल अशा प्रकरणात तेवढी सेवा एकूण सेवेतून वजा करावी. अशा रितीने येणाऱ्या एकूण सेवेचे सहामाही कालावधी काढावे. उदा: ३० वर्षे सेवा असेल तर ६० सहामाही कालावधी समजावे. सहामाही कालावधी काढताना सहा महिन्यांनंतर काही महिने शिल्लक राहू शकतात. शिल्लक राहणारा कालावधी तीन महिन्यापेक्षा कमी असेल तर तो सोडून द्यावा व तीन महिने किंवा त्याहुन जास्त असेल तर एक सहामाही कालावधी गृहीत धरावा. उदा: एखाद्रयाची अर्हताकारी सेवा ३१ वर्षे ९ महिने २० दिवस असेल तर $६२ + १ + १ = ६४$ सहामाही कालावधी सेवा झाली असे म्हणता येईल. सेवानिवृत्ती वेतनासाठी व उपदानासाठी जास्तीत जास्त ६६ सहामाही कालावधी एवढीच सेवा हिशोबात घेतली जाईल. उदा: वर्ग ३ कर्मचाऱ्याची जन्मतारीख २७.१२.१९५१ व सेवेतील नियुक्तीची तारीख १५.१०.१९८७ आहे तर त्याची एकूण अर्हताकारी सेवा खालीलप्रमाणे राहिल.

प्रथम सेवानिवृत्ती तारीख काढू

जन्म तारीख	२७	१२	१९५१	
निवृत्तीचे वय	+		५८ वर्षे	
वय ५८ वर्षे पूर्ण होण्याची तारीख	२६	१२	२००९	
म्हणून सेवा निवृत्तीची तारीख	३१	१२	२००९	
वजा मान्य पदावरील नियुक्ती तारीख	१५	१०	१९८७	
एकूण सेवा	१६	०२	००२२	i.e. २२ वर्षे २ महिने १६ दिवस + १

म्हणून सदर कर्मचाऱ्याची एकूण सेवा २२ वर्षे म्हणजेच ४४ सहामाही एवढी होईल.

टिप: नियुक्ती तारीख धरून वजाबाकी केल्यास नियुक्ती दिवस म्हणून एक दिवस जादा धरावा.

६) निवृत्ती वेतनासाठी वेतन म्हणजे काय :

निवृत्ती वेतन विषयक लाभासाठी वेतन म्हणजे वेतनश्रेणीतील ज्या टप्प्यावर वेतन घेतो ते मूळ वेतन अधिक असल्यास वैयक्तीक वेतन ग्राह्य धरले जाईल. यामध्ये विशेष वेतनाचा समावेश होत नाही. दिनांक ०१.०१.२००६ पासून वेतन म्हणजे वेतन बँड मधील वेतन अधिक असल्यास वैयक्तीक व ग्रेड वेतन हे निवृत्ती वेतनासाठी वेतन म्हणून ग्राह्य धरले जाईल. तसेच दिनांक ०१.०१.२००६ पासून व्यवसाय रोध भत्ता सुद्धा मूळ वेतनाचा भाग म्हणून गणला जाईल. मात्र कोणत्याही प्रकारचे विशेष वेतनाचा यामध्ये समावेश होणार नाही.

दिनांक ०१.०१.२०१६ पासून वेतन स्तरावरील ज्या टप्प्यावर कर्मचाऱ्यांच्या वेतन आहरीत केले. तिच रक्कम निवृत्ती वेतनासाठी वेतन म्हणून ग्राह्य धरले जाईल.

७) निवृत्ती वेतनाह वेतन म्हणजे काय त्याआधारे निवृत्ती वेतन कसे निश्चत केले जाते निवृत्ती वेतनाची किमान व कमला मर्यादा किती (नियम ६० व ११० (२)) :

निवृत्तीच्या वेळी शेवटच्या १० महिन्यात कर्मचाऱ्यास मिळालेले सरासरी वेतन म्हणजे निवृत्ती वेतनाह ह वेतन होय. या ठिकाणी केवळ मूळ वेतन विचारात घ्यावे. तसेच या सरासरीच्या काळात तो जर वेतनी रजेवर असेल तर रजेवर गेला नसता तर त्याने काय वेतन आहरित केले असते ते वेतन सरासरी वेतनासाठी ग्राह्य धरावे.

निवृत्तीच्या १० महिन्यांत एखादा कर्मचारी विनावेतन रजेवर असेल किंवा निलंबित असेल व तो काळ निलंबन म्हणून समजला असेल तर, असा विनावेतन रजेचा / निलंबनाचा जेवढा कालावधी असेल तेवढा कालावधी वगळून एकूण १० महिन्यांचा कालावधी विचारात घ्यावा. म्हणजेच जेवढा कालावधी वगळला आहे. तेवढ्याच दिवसांनी / महिन्यांची मागे जाऊन सरासरी वेतनाची गणना करावी.

मात्र दहा महिन्यांच्या कालावधीत कर्मचारी जर वेतन देय असेल तर मात्र तो रजेवर नसता तर त्याने काय वेतन आहरित केले असते. ते वेतन सरासरी वेतन गणनेसाठी ग्राह्य धरावे. तथापि अशा प्रकरणात वेतन/ रजेवर असताना पहिल्या सहा महिन्यात आलेली वेतन वाढ सुद्धा अशा प्रकरणी सरासरी वेतन गणनेसाठी ग्राह्य धरता येईल. अर्थातच पहिल्या सहा महिन्यांनंतरच्या कालावधीतील वेतनवाढ ग्राह्य धरता येणार नाही (नियम ६० टि. १,२,४ पहा)

उदाहरणार्थ ३१ जुलै २०१० रोजी निवृत्त होणारा कर्मचारी ०१.०२.२००९ पासून ३१.०७.२००९ पर्यंत १८० दिवस अर्जित रजेवर व दिनांक ०१.०८.२००९ ते ३१.०७.२०१० पर्यंत अर्ध वेतन रजेवर असेल तर त्याला देय असणारी दिनांक ०१.०७.२००९ ची वेतनवाढी प्रमाणे येणारे वेतन सरासरीसाठी ग्राह्य धरता येईल. परंतु दिनांक ०१.२०१० ची वेतनवाढी प्रमाणे येणारे वेतन सरासरीसाठी अनुज्ञेय राहणार नाही.

निवृत्ती वेतन : वरीलप्रमाणे निवृत्ती वेतनाह वेतन काढल्यानंतर त्याआधारे निवृत्ती वेतन ठरविण्यात येते. ३३ वर्षे पूर्ण अर्हताकारी सेवा झालेल्या कर्मचाऱ्यास निवृत्ती वेतनाह वेतनाच्या ५० टक्के निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय होईल. तथापि सेवा त्यापेक्षा कमी असणाऱ्या कर्मचाऱ्याला त्याच्या अर्हताकारी सेवेच्या समुचित प्रमाणात सेवानिवृत्ती वेतन मिळेल.

$$\text{सुत्र} = \frac{\text{निवृत्ती वेतनाह वेतन}}{२} \times \frac{\text{पूर्ण सहामाही सेवा (जास्तीत जास्त ६६)}}{६६}$$

दिनांक २७.०२.२००९ पासून शासनाने या नियमात सुधारणा केली असून दहा महिन्यांच्या वेतनाची सरासरी किंवा अंतिम वेतन यातील जी रक्कम जास्त असेल ती रक्कम निवृत्ती वेतनाह वेतन म्हणून गणले जाईल. तसेच दिनांक २७.०२.२००९ पासून महाराष्ट्र नागरी सेवा नियम १९८२ मधील नियम ११० (२) (बी) हा वगळण्यात आलेला आहे. त्यामुळे ज्या कर्मचाऱ्यांची सेवा दहा वर्षे किंवा त्यापेक्षा जास्त झाली आहे, त्यास निवृत्ती वेतनाह वेतनाच्या ५० % एवढे निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय राहील. त्यामुळे वरील सुत्र आत कालबाह्य ठरणार आहे.

टिप : अंतिम वेतन म्हणजे त्या कर्मचाऱ्याचे सेवा पुस्तकात जी वेतन निश्चितीची नोंद असलेले वेतन असा खुलासा शा. नि. वित्त विभाग दिनांक ०९.०६.२०१६ अन्वये केला आहे.

दिनांक ०१.०१.२०१६ पासून किमान निवृत्ती वेतन कुटूंब निवृत्ती वेतनाचा दर ७५००/- तर कमाल दर १.१० लाख एवढा केला आणि (शासन निर्णय दिनांक २४.०१.२०१९ व दिनांक ०१.०३.२०१९ पहावा.) (उच्चतम वेतन रुपये २.२० लाखाच्या ५०%)

- ८) १० वर्षे सेवा पूर्ण होण्याअगोदर जो कर्मचारी वरीलपैकी कोणत्याही प्रकारे सेवानिवृत्त होतो त्याला मात्र मासिक निवृत्ती वेजनाऐवजी सेवा उपदान दिले जाते. सेवा पूर्ण केलेल्या प्रत्येक सहामाही कालावधीसाठी अर्ध्या महिन्याचे वेतन असे या सेवा उपदानाचे स्वरूप आहे.

एखाद्या कर्मचाऱ्याची अर्हताकारी सेवा आठ वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर तो निवृत्त झाला तर त्याची सेवा १६ सहामाही कालावधी झाली असे समजावे. त्यास निवृत्तीच्या वेळी मुळ वेतन रुपये २०००/- मिळत असेल तर सेवा उपदान खालीलप्रमाणे मिळेल.

$$\begin{aligned}\text{सहामाही काल} &= ८ \times २ = १६ \\ \text{वेतनाच्या अधी रक्कम} &= २०००/२ = १००० \\ \text{सेवा उपदान} &= १६ \times १००० = १६०००\end{aligned}$$

९) सेवानिवृत्ती उपदान म्हणजे काय ते कोणत्या कर्मचाऱ्यास मिळते व त्याची रक्कम कशी निश्चित केली जाते. (नियम क्र. ११) :

शासकीय कर्मचाऱ्यांना त्याच्या सेवानिवृत्तीच्या नंतर मासिक दराने निवृत्ती वेतन मिळत असते. त्या व्यतिरिक्त सेवानिवृत्त झाल्याबरोबर एकरकमी उपदानाच्या स्वरूपात जी रक्कम मिळते तिला सेवानिवृत्ती उपदान असे म्हणतात. सेवा निवृत्ती उपदान हाही निवृत्ती वेतनाचाच भाग म्हणून समजला जातो. (नियम ९(३७))

पात्रता : सेवानिवृत्ती पूर्वी ज्यांची सेवा किमान पाच वर्षे अर्हताकारी सेवा पूर्ण झाली आहे त्यानंतर सेवा उपदान दिले जाते.

रक्कमेचे स्वरूप / मर्यादा : सेवानिवृत्त कर्मचाऱ्याचे पूर्ण केलेल्या अर्हताकारी सेवेच्या प्रत्येक सहामाही कालावधीसाठी वेतनाच्या १/४ रक्कम सेवानिवृत्ती उपदान म्हणून दिली जाते. मात्र यासाठी त्याच्या अंतिम वेतनाच्या साडे सोळा महिन्यांचे वेतन ही कमाल मर्यादा ठरविण्यात आली आहे. शिवाय कोणत्याही परिस्थितीमध्ये ही रक्कम विहित आर्थिक मर्यादेपेक्षा म्हणजेच ३१.१२.२००५ पर्यंत २.५० लाख व दिनांक ०१.०१.२००६ पासून ७.०० लाखापेक्षा जास्त होता कामा नये. अशी सुधारणा शासन अधिसूचना वित्त विभाग दिनांक १६.०१.२०१६ अन्वये केली आहे. याबाबत वेतन म्हणजे कर्मचारी सेवानिवृत्त होताना जे मूळ वेतन घेतो ते वेतन विचारात घ्यावे.

दिनांक ०१.०१.२०१६ पासून शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक ०१.०३.२०१६ अन्वये उपदानाची कमाल मर्यादा १४.०० लाखापर्यंत केली आहे.

$$\text{सुत्र} = \frac{\text{अंतिम वेतन}}{४} \times \text{पूर्ण अर्ध सहामाही कालावधी}$$

मृत्यु उपदान :

सेवेत असताना मृत्यू पावलेल्या मृत कर्मचाऱ्याचे बाबतीत मृत्यू उपदान खालीलप्रमाणे अनुज्ञेय राहिल.

१)	एक वर्षापेक्षा कमी सेवा झाली असेल तर	वेतनाच्या दोन पट
२)	एक वर्षापेक्षा जास्त परंतु पाच वर्षापेक्षा कमी सेवा झाली असेल तर	वेतनाच्या ६ पट
३)	५ वर्षे किंवा जास्त परंतु २० वर्षापेक्षा कमी सेवा झाली असेल तर	वेतनाच्या १२ पट
४)	२० वर्षे किंवा त्याहून जास्त सेवा झाली असेल तर	अहर्ताकारी सेवेच्या पूर्ण केलेल्या प्रत्येक सहामाही कालावधीसाठी अंतिम वेतनाच्या ५०% एवढे जास्तीत जास्त ३३ महिन्यांचे अंतिम वेतन परंतु आर्थिक मर्यादा दिनांक ३१.१२.२००५ पर्यंत २.५० लाख व दिनांक ०१.०१.२००६ पासून ७.०० लाख एवढी राहिल. यातील जी रक्कम कमी असेल ती अनुज्ञेय राहिल. (कृपया शासन अधिसूचना वित्त विभाग दिनांक १८.०१.२०१६ पहावी)

शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक ०१.०३.२०१६ अन्वये मृत्यू उपदान खालीलप्रमाणे सुधारीत केली आहे.

सेवेचा कालावधी	मृत्यू उपदानाचा दर
सेवा १ वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या २ पट
सेवा १ ते ५ वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या ६ पट
सेवा ५ ते ११ वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या १२ पट
सेवा ११ वर्षापेक्षा जास्त व २० वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या २० पट
सेवा २० वर्षापेक्षा जास्त	सेवेच्या पूर्ण केलेल्या प्रत्येक सहामाहीसाठी अंतिम वेतनाच्या ५०%. मात्र ३३ महिन्यांचे वेतन किंवा १४.०० लाख मर्यादेपर्यंत.

१०) कुटूंब निवृत्ती वेतन (नियम ११६) :

सेवेत असताना कर्मचाऱ्यास दुर्दैवाने मृत्यु आल्यास त्यास मासिक सेवानिवृत्ती वेतन देय होत नाही तर त्यांचे कुटूंबियांना उपदान दिले जाते व ते एकरकमी दिले जाते. मात्र त्यामुळे कुटूंबीयाना कायमची उदरनिर्वाहाची सोय होऊ शकत नाही. या कारणास्तव अशा कुटूंबियांना जी रक्कम मासिक पद्धतीने दिली जाते त्या रक्कमेस कुटूंब निवृत्ती वेतन म्हणतात.

सेवा निवृत्त झाल्यानंतर एखाद्या निवृत्ती वेतन धारकास मृत्यु आला तरी त्याच्या कुटूंबियांना कुटूंब निवृत्ती वेतन दिले जाते.

कुटूंब निवृत्ती वेतन १९६४ या नावाने ही योजना ०१ जानेवारी १९६४ पासून सुरु करण्यात आली या तारखेस किंवा त्यानंतर सेवानिवृत्ती वेतनार्ह आस्थापनेमध्ये असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना या योजनेच्या तरतुदी लागू असतील.

११) कुटूंब निवृत्ती वेतन योजना लागू होण्याबाबत सेवेची मर्यादा व दर (नियम क्रमांक ११६) :

एक वर्षे सलग सेवा झाल्यानंतर सेवेत असताना कर्मचाऱ्याचा मृत्यू झाल्यास त्याच्या कुटूंबियांना कुटूंब निवृत्ती वेतन देय होते. मृत कर्मचारी नियुक्त होण्याच्या लगत पूर्वी सक्षम वैद्यकीय अधिकाऱ्याने तपासणी करून शारिरीकदृष्ट्या पात्रतेचा दाखला दिला असेल तर त्याच्या कुटूंबियांना कुटूंब निवृत्ती वेतन देय होते. यासाठी एक वर्षे सलग सेवेची गरज नाही. कर्मचारी सेवानिवृत्ती वेतन घेत असताना मृत्यू पावला तरी त्याच्या कुटूंबियांना कुटूंब निवृत्ती वेतन दिले जाते.

निवृत्ती वेतन मिळण्यासाठी कर्मचारी स्थायी असणे आवश्यक आहे. कुटूंब निवृत्ती वेतन मात्र अस्थायी कर्मचाऱ्याच्याही कुटूंबियांना दिले जाते.

कुटूंब निवृत्ती वेतनाची रक्कम कर्मचाऱ्याच्या मृत्यूच्या दिवशी अथवा निवृत्ती दिवशी असलेल्या अंतिम वेतनाच्या ३० % इतके किंवा कमीत कमी १२७५ व दिनांक ०१.०८.२००४ पासून १९१३ एवढे मूळ कुटूंब निवृत्ती वेतन व त्यावरील वेळोवेळी अनुज्ञेय दराने महागाई वाढ अशी रक्कम दिली जाते.

दिनांक ०१.०१.२००६ रोजीच्या कुटूंब निवृत्ती वेतन धारकांना किमान कुटूंब निवृत्ती वेतन २८८२ तर दिनांक ०१.०१.२००६ नंतर मृत्यू झालेल्या कर्मचाऱ्यांचे वारसांना किमान कुटूंब निवृत्तीवेतन १९१३ राहिल. (शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक १६.०२.२०१३)

कर्मचाऱ्याची सात वर्षे सलग सेवा झाल्यानंतर सेवेत असताना अथवा सेवानिवृत्त झाल्यावर कर्मचाऱ्याच्या मृत्यू झाल्यास त्याच्या कुटूंबियांना मृत्यूच्या दिनांकाच्या दुसऱ्या दिवसापासून सात वर्षांपर्यंत परंतु त्यांचे वय ६५ वर्षे होईपर्यंत यातील जो काळ कमी असेल तो पर्यंत वाढीव दराने म्हणजेच अंतिम वेतनाच्या ५०% किंवा मंजूर सेवानिवृत्ती वेतनाच्या दराने कुटूंब निवृत्ती वेतन देय राहिल. याला वाढीव दर

असे म्हणतात. दिनांक ०१.०१.२००६ पासून सेवेत असताना मृत्यू झाल्यास वाढीव कुटूंब निवृत्ती वेतन सात एवेजी दहा वर्षांपर्यंत अनुज्ञेय राहिल व त्यानंतर अनुज्ञेय ३०% प्रमाणे कुटूंब निवृत्ती वेतन मिळेल.

दिनांक ०१.०१.२००६ पासून कमाल मर्यादा रुपये ६७००० + ग्रेड वेतन १२००० असे ७९००० च्या ३०% एवढे राहिल. दिनांक ०१.०१.२०१६ पासून निवृत्ती वेतनाचा व कुटूंब निवृत्ती वेतनाचा किमान दर रु. ७५००/- तर कमाल दर रु. १,१०,०००/- एवढा शासन निर्णय दिनांक २४.०१.२०१९ व दिनांक ०१.०३.२०१९ अन्वये निर्धारित केला आहे.

कुटूंब निवृत्ती वेतनाच्या तारखा व दर प्रत्यक्षात कसे ठरविले जातात हे पुढील उदाहरणावरून स्पष्ट होईल.

- १) कर्मचाऱ्याची जन्मतारीख १७.०८.१९४४.
- २) वय वर्षे ५८ प्रमाणे नियत वयोमान निवृत्तीची तारीख ३१.०८.२००२.
- ३) निवृत्ती वेतन घेत असताना मृत्येची तारीख २६.०१.२००३.
- ४) सेवानिवृत्तीच्या वेळचे वेतन रुपये ६९००.
- ५) मृत्यूच्यावेळी घेत असलेले निवृत्ती वेतन रुपये ३२४६.

निवृत्ती वेतन घेत असताना मृत्यू झाल्यामुळे वाढीव दर रुपये ६९०० च्या ५०% म्हणजेच रुपये ३४५० येतो. परंतु मान्य निवृत्ती वेतन ३२४६ असल्याने दिनांक १६.०८.२००९ पर्यंत रुपये ३२४६ या दराने व त्यानंतर रुपये २०७० या दराने कुटूंब निवृत्ती वेतन देय राहिल.

सेवानिवृत्ती नंतर मात्र वाढीव निवृत्ती वेतनाची मर्यादा सात वर्षे किंवा वय ६५ वर्षे झाले असते त्या दिनांकापुढील वाढीव दराने कुटूंब निवृत्ती वेतन म्हणजे वेतनाच्या ५०% अथवा मर्यादित निवृत्त कर्मचाऱ्याचे सेवा निवृत्ती वेतन यातील जी रक्कम कमी आहे ती वाढीव कुटूंब निवृत्ती वेतन म्हणून राहिल व त्या नंतर मात्र सामान्य दर अंतिम वेतनाच्या ३०% प्रमाणे कुटूंब निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय राहिल. या बाबीची मर्यादा दहा वर्षांपर्यंत वाढविलेले नाही.

१२) कुटूंब निवृत्ती वेतन रक्कम देताना निकष लावले जातात (नियम क्रमांक ११६) :

कर्मचाऱ्याची कायदेशीर पत्नी अथवा पती तसेच निवृत्ती नंतर लग्न झालेले असेल तर अशाही पत्नीचा व पतीचा समावेश आता कुटूंबात करण्यात आला आहे.

२१ वर्षापेक्षा कमी वय असणारा मुलगा व २४ वर्षापेक्षा कमी वय असणारी अविवाहीत मुलगी.

कर्मचाऱ्याच्या मृत्यूनंतर त्याच्या विधवा पत्नीस / तिच्या विधुर पतीस जे कुटूंब निवृत्ती वेतन दिले जाते, ते हयातीपर्यंत दिले जाते. मध्येच त्यांनी पुनर्विवाह केला तर मात्र कुटूंबनिवृत्ती वेतन घेण्यासाठी ते अपात्र ठरतात. शासनाने शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक ०७.०२.२०१८ अन्वये कुटूंब निवृत्ती वेतन धारक विधवेने पुनर्विवाह केला व तिच्या पदरी कुटूंब निवृत्ती वेतनास पात्र अपत्ये नसतील तर विधवेस पुनर्विवाह नंतरही कुटूंब निवृत्ती वेतन चालू ठेवावी. पण अपत्ये असतील तर तो लाभ त्यांना अनुज्ञेय राहील.

अपत्यामध्ये मुलगा किंवा मुलगी असा भेदभाव न करता आता त्यांच्या जन्मक्रमानुसार कुटूंब निवृत्ती वेतन दिले जाते. समजा पहिल्या क्रमांकावर मुलगी असेल तर तिला प्रथम रक्कम दिली जाते. तिचे वय २४ वर्षे पूर्ण होणे किंवा विवाह होणे यापैकी जे अगोदर घडेल तोपर्यंत ही रक्कम दिली जाते. नंतरच्या क्रमांकावर मुलगा असेल तर त्याचे वय २१ वर्षे पूर्ण होईपर्यंत त्याला रक्कम दिली जाते.

वरील निकषाप्रमाणे कुटूंब निवृत्ती वेतन दिल्यानंतर सर्व अपत्य जेव्हा अपात्र ठरतील तेव्हा कुटूंब निवृत्ती वेतनाची रक्कम देण्याचे बंद केले जाते. मात्र या अपत्यांपैकी जर एखादे अपत्य मानसिकदृष्ट्या अथवा शारिरीक विकलांग असेल व ते अपत्य उपजिवीका करू शकत नसेल तर त्याला हयातभर कुटूंब निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय आहे. निवृत्त होत असताना कुटूंबात असे अपत्य असेल तर कर्मचाऱ्याने सिव्हिल सर्जनच्या प्रमाणपत्रासह कुटूंबाचे तपशीलामध्ये नाव नमूद करावे व कार्यालय प्रमुखाने प्रस्तावात नमूद करावे म्हणजे महालेखापाल PPO मध्ये तसे नमूद करतील. प्रसंग उद्भवल्यावर कुटूंब निवृत्ती वेतन सुरू करता येईल.

शासकीय सेवेतील अविवाहीत कर्मचारी हा आई-वडील यांची एकुलते एक अपत्य असेल त्या कर्मचाऱ्यास मृत्यू पश्चात प्रथम आईस व नंतर वडीलांना कुटूंब निवृत्ती वेतनासाठी पात्र धरावे आणि मात्र आई वडील यांना कोणत्याही प्रकारची उत्पन्न नसावे. शासन निर्णय दिनांक २२.०१.२०१५.

याबाबत शासनाने शासन परिपत्रक क्रमांक सेनिवे १००८/९६/सेवा ४, दिनांक ०३.११.२००८ मधील बाब ९, १०, ११, १२ अन्वये दिलेल्या खुलासा हा महत्वाचा ठरतो दुसरा विवाह कायदेशीर नसेल तर दुसरी पत्नी ही कायदेशीर ठरत नाही व त्यामुळे तिला कुटूंब निवृत्ती वेतन विषयक हक्कात स्थान मिळणार नाही. उलट बेकायदेशीर विवाह केल्याबाबत कर्मचाऱ्यावर शिस्तभंग कार्यवाही करुन त्याचे निवृत्ती वेतन रोखण्याची कार्यवाही करणे गरजेचे असल्याचे नमूद केले आहे.

१३) बेपत्ता कर्मचाऱ्यास कुटूंब निवृत्ती वेतन :

एखादा कर्मचारी कार्यालयात प्रदिर्घ अनुपस्थित असतो. त्याच्या घरी अथवा जवळच्या नातेवाईकांकडे चौकशी केल्यावर तो घरीही वास्तव्यास नसल्याचे समजते. बऱ्याच वेळा नातेवाईकही चौकशीसाठी कार्यालयात येतात. थोडक्यात सदर कर्मचाऱ्याचा थांगपत्ता लागत नसल्याने तो बेपत्ता झाल्याचे लक्षात येते. तथापि सदर कर्मचारी जिवंत असल्याचे दिसून येत नाही. परंतु त्याचा मृत्यू झाल्याचे खात्रीशीर समजून येत नाही. अशा परिस्थितीत अनुपस्थितीमुळे कर्मचाऱ्याचे वेतन काढता येत नाही. तसेच मृत्यू झाल्याची खात्री नसल्याने कुटूंब निवृत्ती वेतन मंजूर करता येत नाही. बेपत्ता झाल्यापासून सात वर्षे झाल्याशिवाय सदर कर्मचाऱ्यास कायदेशीररित्या मृत घोषित करता येत नाही व तोपर्यंत कुटूंब निवृत्ती वेतन मंजूर करता येत नाही. कुटूंबाची आर्थिक कुंचबणा होऊ नये म्हणून शासनाने शासन निर्णय वित्त विभाग क्रमांक सेनिवे-१०८९/४९१/सेवा ४, दिनांक ०५.०७.१९९१ तसेच त्यावर स्पष्टीकरणात्मक परिपत्रक दिनांक २६.०६.१९९५ अन्वये मार्गदर्शक सूचना केल्या आहेत त्याआधारे

- १) कर्मचारी बेपत्ता झाल्याचा पोलीसांकडे खबरी अहवाल जवळच्या नातेवाईकांनी ज्या तारखेस दिला त्या दिनांकास महत्वाचे स्थान आहे.
- २) अशा कर्मचाऱ्याच्या कुटूंबास प्रथम खबरी अहवालाचा दिनांकापासून कुटूंब निवृत्ती वेतन उर्वरित झाल्याचे समजण्यात येईल. तथापि कर्मचारी रजेवर असल्यास त्याच्या मंजूर रजेच्या समाप्तीच्या दिनांकापासून किंवा प्रथम खबरी अहवाल यातील नंतरच्या दिनांकापासून कुटूंब निवृत्ती वेतन उपर्जित झाल्याचे समजण्यात येईल.
- ३) प्रथम खबरी अहवाल दिल्याची खात्री करून कर्मचाऱ्याच्या कुटूंबास देय वेतन, रजा रोखीकरण व भविष्य निर्वाह निधीचे नामनिर्देशनाप्रमाणे त्वरीत प्रदान करण्यात यावे.
- ४) प्रथम खबरी अहवालाच्या दिनांकापासून एक वर्षे पूर्ण झाल्यावर कुटूंबास निवृत्ती वेतन सर्व साधारण दराने मंजूर करावे. तसेच कर्मचारी बेपत्ता झाल्याच्या (खबरी अहवाल दिनांक) दिवशी तो सेवा निवृत्त झाला असता तर जेवढे सेवानिवृत्ती उपदान मिळाले असते तेवढे कुटूंबास देण्यात यावे.
- ५) बेपत्ता झाल्याचा दिनांक म्हणजेच प्रथम खबरी अहवाल दिनांकापासून सात वर्षांनंतर कुटूंबास वाढीव दराने कुटूंब निवृत्ती वेतन मंजूर करावे तसेच त्यांना निवृत्ती उपदान व मृत्यू उपदान यातील फरक प्रदान करावा.

- ६) कर्मचारी बेपत्ता होण्याअगोदरचा कर्तव्य दिनांचे वेतन हे अंतिम वेतन समजून सर्व निवृत्ती वेतन विषयक लाभ परिगणीत करण्यात यावेत.
- ७) असा लाभ मंजूर करण्यापूर्वी कुटूंबातील जबाबदार व्यक्तीकडून म्हणजे विशवेकडून / विधुराकडून किंवा अज्ञान अपल्यासाठी अज्ञान पालक धारकांकडून क्षतीपूर्ती बंधपत्र भरून घेणे आवश्यक आहे. जेणे कफन कर्मचाऱ्याचा ठाव ठिकाणा लागल्यास वसुली करणे शक्य होईल.
- ८) अचानक नाहिसा झालेल्या निवृत्ती वेतन धारकाचे बाबतीत सुद्धा योग्य त्या फेरफारासह वरील मार्गदर्शक तत्वाचे आधारे कार्यवाही करावी लागेल. अशा प्रकरणात पीपीओ मध्ये नमूद दराप्रमाणे कुटूंब निवृत्ती वेतन प्रदान करता येईल.

१४) निवृत्ती वेतनाचे अंशराशीकरण (महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्ती वेतनाचे अंशराशीकरण) नियम १९८४) :

कर्मचारी सेवानिवृत्त झाल्यानंतर त्याला जे निवृत्ती वेतन दिले जाते त्या रकमेचा काही भाग शासनास परत करून त्याच्या मोबदल्यात ठोक रक्कम घेणे याला निवृत्ती वेतनाचे अंशराशीकरण असे म्हणतात. यालाच पेन्शन विकणे असे म्हणतात.

निवृत्ती वेतनाचे अंशराशीकरण करण्याची आपली इच्छा आहे असा विहित नमुन्यातील अर्ज कर्मचाऱ्याने नियत वयोमान सेवानिवृत्त होताना तीन महिने निवृत्ती पूर्वी किंवा निवृत्ती नंतर एक वर्षाचे आत दिल्यास कोणत्याही वैद्यकीय तपासणी शिवाय अंशराशीकरण रक्कम अनुज्ञेय ठरते. कार्यालयामार्फत असा अर्ज महालेखालांकडे पाठविला जातो. निवृत्तीच्या दिनांकापासून एका वर्षाच्या आत जर असा अर्ज कर्मचाऱ्याने दिला नाही व नंतर दिला तर त्यास वैद्यकीय तपासणीस सामोरे जावे लागते. रुग्णता निवृत्ती घेणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना मात्र मुळातच वैद्यकीय तपासणीशिवाय अंशराशीकरण करता येणार नाही, मग त्यांनी अर्ज केव्हाही केलेला असो.

निवृत्ती वेतनाची जी रक्कम असते त्या रकमेच्या जास्तीत जास्त $\frac{1}{3}$ एवढीच रक्कम विकता येते. उदा: एखाद्या कर्मचाऱ्यास रुपये ३२४६ निवृत्ती वेतन मिळणार असेल तर तो $3246 \times \frac{1}{3} = 1082$ म्हणजेच रुपये १०८२/- एवढा भाग विकू शकतो.

कर्मचाऱ्याने अर्ज केल्यानंतर पुढील जन्मदिनी त्याचे किती वय होईल ते पहावे. अंशराशीकरणाच्या नियमांतील एक जोडपत्र पहावे. त्या जोडपत्रातील त्या त्या वयासमोर अंशराशीकरण दर दिला आहे. त्या दरास प्रथम १२ ने गुणावे व नंतर विकावयाच्या रकमेने गुणावे, म्हणजे अंशराशीकरणाचे एकूण मुल्य येते.

उपरोक्त रुपये १०८२/- चे अंशराशीकरण करू इच्छिणारा कर्मचारी ५८ वर्षे वयानंतर निवृत्त झाला असेल तर पुढील जन्मदिनी त्याचे वय ५९ वर्षे होईल. या वयासमोर कोष्टकात रुपये १०.४६ एवढा दर दिला आहे. यासंदर्भात सुत्र वापरात येईल.

$$\begin{aligned}\text{अंशराशीकरण मुल्य} &= \text{अंशराशीकरणाचा दर} \times १२ \times \text{अंशराशीकृत भाग} \\ &= १०४६ \times १२ \times १०८२ \\ &= १३५८१२.६४ \text{ म्हणजेच } १३५८१३/-\end{aligned}$$

अंशराशीकरणानंतर निवृत्ती वेतनाचा उर्वरित भाग निवृत्ती वेतन धारकास दरमहा पद्धतीने दिला जातो. निवृत्ती वेतनावर जी महागाई वाढ दिली जाते ती मात्र मूळ वेतन रकमेवर दिली जाते. म्हणजेच वरील उदाहरणात रुपये ३२४६/- पैकी १०८२/- अंशराशीकरण केल्यानंतर निवृत्ती वेतन धारकास दरमहा रुपये २१६४/- निवृत्ती वेतन मिळेल, परंतु रुपये ३२४६/- या रकमेवर लागू असणारी महागाई वाढ दिली जाईल.

ज्या तारखेस अंशराशीकरण केले आहे म्हणजे अंशराशीकरणापासून पुढे १५ वर्षे पूर्ण होतील तारखेपासून वरीलप्रमाणे निवृत्ती वेतनाचा अंशराशीकरण केलेला भाग त्यास परत दरमहा पद्धतीने दिला जाईल. म्हणजेच त्याचे मुळ निवृत्ती वेतन त्यास पुन्हा दिले जाईल. (पुनःस्थापित) अंशराशीकरण प्रत्यक्ष रक्कम प्रदान तारखेपासून १५ वर्षे मोजली जातात ही बाब कृपया लक्षात घ्यावी.

दिनांक २७.०२.२००९ पासून निवृत्ती होणाऱ्या कर्मचाऱ्यास १/३ ऐवजी निवृत्ती वेतनाच्या ४०% पर्यंत अंशराशीकरण अनुज्ञेय केले आहे. मात्र अंशराशीकरणाचे दर सुधारित झाले असून, शासन निर्णय वित्त विभाग क्रमांक सेनिवे/ १००९/ प्र.क्र. ३३/सेवा ४, दिनांक ३०.१०.२००९ मधील जोडपत्र माहितीसाठी पहावे. (सोबत जोडले आहे.)

तसेच न्यायीक अधिकाऱ्यांसाठी अंशराशीकरण त्यांचे निवृत्ती वेतनाच्या ५०% पर्यंत करता येणार आहे.

विभागीय चौकशी सुरु असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना त्यांच्या विभागीय चौकशीचा निकाल लागल्यावर जर निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय ठरले तरच अंशराशीकरण लाभ त्यांना देता येईल. अशा प्रकरणी विभागीय चौकशी निकाली निघाल्याचा आदेश निघाल्याच्या तारखेपासून एक वर्षाच्या आत सेवानिवृत्त कर्मचाऱ्याने अंशराशीकरणासाठी अर्ज केल्यास वैद्यकीय तपासणी शिवाय अंशराशीकरण अनुज्ञेय ठरेल. तथापि अशा प्रकरणी त्याचे विभागीय चौकशी संपताना जे वय असेल त्या वयोमानासमोर जो दर अंशराशीकरण तक्त्यात दर्शविला आहे त्याप्रमाणे अंशराशीकरण अनुज्ञेय राहिल.

नामनिर्देशन :

एक वर्ष सतत व नियमित सेवा झालेला सेवक हा कुटूंब निवृत्ती वेतनासाठी पात्र असतो. त्यामुळे सदर नियमांच्या नियम क्रमांक ११५(१) च्या तरतुदीप्रमाणे त्याने त्याच्या पश्चात त्याचे मृत्यू निवृत्त सेवा उपदान कोणास द्यावयाचे हे जाहीर करण्यासाठी नामनिर्देशन भरून देणे आवश्यक आहे.

विवाहित कर्मचाऱ्याने त्याचे नामनिर्देशन त्याच्या कुटूंबियाचे नावाने (त्याच्या कायदेशीर वैवाहिक संबंधातून निर्माण होणारी संतती व पत्नी याचा रकमेवर प्रथम हक्क असतो.) करणे आवश्यक आहे. तसेच सदर नामनिर्देशन हे कार्यालय प्रमुखाने स्वीकृत केलेले असावे. सदर स्वीकृत नामनिर्देशन सेवा पुस्तकात लावलेले असावे. नियमाप्रमाणे कार्यालय प्रमुखाने त्याच पोहोच देणे आवश्यक आहे. आपल्या पश्चात कुटूंबियांचे आर्थिक हाल होऊ नयेत म्हणून नामनिर्देशन पत्राची छायांकित प्रत व कार्यालय प्रमुखांची दिलेली पोहोच पावती आपल्या कुटूंबियांना सहज हाती लागेल अशा ठिकाणी ठेवावी व कर्मचाऱ्याने आपल्या कुटूंबियांना तसे अवगत करणे इष्ट राहिल. अविवाहीत कर्मचारी कोणत्याही नावाने नामनिर्देशित देऊ शकेल पण विवाहाच्या पश्चात सदर नामनिर्देशन आपोआपच रद्द होईल.

कुटूंब निवृत्ती वेतनासाठी सुद्धा कर्मचाऱ्याने सेवेत असतानाच विहित नमुना ३ मध्ये कुटूंबाचा तपशील कार्यालयात देणे आवश्यक आहे. म्हणजेच प्रसंग उद्भविल्यावर कुटूंब निवृत्ती वेतन कोणास मंजूर करावयाचे हे ठरविणे सोयीस्कर होईल. कुटूंबाच्या व्याख्येत न्यायीक फारकत (Legal Separation) घेतलेल्या पती पत्नीचा समावेश आहे. तथापि याचा अर्थ न्यायीक फारकत असलेल्या कालावधीत जर कर्मचाऱ्याचा मृत्यू घडला तर त्यांना कुटूंब निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय ठरेल. परंतु कायदेशीर घटस्फोट मंजूर झाल्यास घटस्फोटीत जोडीदारास (Spouses) कुटूंब निवृत्ती वेतनाचा हक्क मिळत नाही ही बाब या ठिकाणी लक्षात घेणे जरूरी आहे.

निवृत्ती वेतन विषयक कागदपत्रे पूर्ण करण्याचे वेळापत्रक

प्राधिकार	अभिप्राय
नियम ११८	शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक ०२.०७.२०१५ नुसार कार्यालय प्रमुखांनी सेवार्थ प्रणालीतून पुढील दोन वर्षात निवृत्त होणाऱ्यांची नावे शोधावीत व त्याचे सेवा पुस्तक अभिलेख अद्ययावत करण्याची कार्यवाही करावी.
नियम १२१ व व १२२	अ) कर्मचाऱ्याच्या सेवा निवृत्तीच्या दोन वर्ष सेवापुस्तकाची काळजीपूर्वक तपासणी करून उणिवा शोधून पतता करावी यामध्ये सेवेतील खंड, निलंबन (असल्यास) नियमन, वेतनवाढी व वेतन निश्चिती बाबतची खात्री करणे वेतन पडताळणी करणे इत्यादी बाबीची पूर्तता करावी. ब) सहा महिने आधी विविध नमुना कर्मचाऱ्याकडून भरून घेणे. उदा : वैवाहीक जोडीदारासह एकत्रित फोटो, नमुना सही, अंगावरच्या ओळखखुणा, आधारकार्ड लिंक, राष्ट्रीयकृत बँकेतील लेख्यांचे पासबुक. सेवापुस्तकासह महालेखापालांना पाठवावी. क) सहा महिने अगोदर निवृत्ती वेतन विषयक गणना तयार करून महालेखापाल यांना सादर करावे. ड) कर्मचाऱ्यांकडून शासनास येणे रकमेबाबतचे 'ना देय प्रमाणपत्र' व 'ना चौकशी प्रमाणपत्र' नियुक्ती प्राधिकाऱ्याकडून प्राप्त करून किमान दोन महिने आधी महालेखापाल यांचेकडे पाठविणे अपेक्षित आहे.
नियम १२६/ १३०	अ) कागदपत्रा अभावी कर्मचाऱ्यास वेळेवर निवृत्ती वेतन मिळणे शक्य नसल्यास (सेवा निवृत्ती नंतर येणाऱ्या पहिल्या महिन्याच्या एक तारखे) त्या तात्पुरते निवृत्ती वेतन मंजूर करण्याच्या कार्यालय प्रमुखांना असणारे अधिकार वापरून पहिल्या सहा महिन्यापर्यंत प्रदान करावे त्यानंतर आवश्यकता असल्यास पुढील कालावधीसाठीही महालेखापाल यांच्या सल्ल्याने ते मंजूर करता येईल. तसेच जर कर्मचाऱ्यावर विभागीय चौकशी सुरु असेल तर याच पद्धतीने तात्पुरते निवृत्ती वेतन मंजूर करावे. असे करीत असताना पहिल्या सहा महिन्यासाठी प्रथम तात्पुरते निवृत्ती वेतन कार्यालय प्रमुखाचे पातळीवर मंजूर करावे. विभागीय चौकशी पूर्ण होण्याची शक्यता नसल्यास, महालेखापाल यांचे सल्ल्याने चौकशी पूर्ण होईपर्यंतच्या काळासाठी तात्पुरते निवृत्ती वेतन मंजूर करावे. ब) विभागीय चौकशी सुरु नसेल व ना चौकशी प्रमाणपत्र प्राप्त झाले असल्यास रुपये १०००/- रोखून तात्पुरते उपदानही मंजूर करता येईल. मात्र शासकीय निवासस्थान खाली केले नसल्यास १०% रक्कम रोखून ठेवावी. शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक १६.०२.२०१३.
नियम १३०	क) ज्या कर्मचाऱ्यांवर विभागीय चौकशी प्रलंबित असेल तर मात्र उपदान रकमेचे प्रदान करू नये. विभागीय चौकशीचा निकाल लागून 'ना चौकशी' प्रमाणपत्र प्राप्त झाल्यावरच ते देय राहील. ई) सेवा निवृत्त कर्मचाऱ्यास महालेखापाल यांचेकडून निवृत्त वेतन व उपदान प्राधिकार (PPO) पारीत झाल्यावर तात्पुरते निवृत्ती वेतन उपदान प्रदानाबाबतचे प्रमाणपत्र देण्यात यावी.
नियम १२९ अ व १२९ बी	जर कर्मचाऱ्याचे निवृत्ती उपदान विषयक लाभास तीन महिन्यापेक्षा जास्त व निवृत्ती वेतनास सहा महिन्यापेक्षा जास्त उशीर झाला व कर्मचाऱ्याने जर मागणी केली तर शासन निर्णय वित्त विभाग क्रमांक सेनिवे/१०८५/सीआर/१८४५/सेवा.४, दिनांक २३.०६.१९८६ व शासन निर्णय सेनिवे/१०८८/११६७/सेवा.४, दिनांक ०५.०५.१९९० प्रमाणे व्याज देय आहे. अशा प्रकरणी

प्राधिकार	अभिप्राय
	प्रशासकीय विलंब असेल तरच व्याज देय. विलंबाबाबत कोणी कर्मचारी जर जबाबदान असेल तर जबाबदारी निश्चित करुन प्रशासकीय कार्यवाही करणे अपेक्षित.
	ही नौबत येऊ नये म्हणून प्रत्येक सेवा निवृत्तीस तात्पुरते सेवा निवृत्ती वेतन मंजूर करणे गरजेचे आहे. त्यामुळे व्याज प्रदान करणे टाळता येतते. तरी कार्यालय प्रमुखांनी ती काळजी घ्यावी. शास निर्णय दिनांक ०२.०७.२०१५ परिशिष्ट ब (१) अन्वये शासनाने काही कागदपत्र देण्याची जबाबदारी कर्मचाऱ्यावर टाकली आहे. त्यामुळे निवृत्त कर्मचाऱ्यास कागदपत्रे सादर करण्यास लेखी सुचित करणे. त्यानंतर त्याने ती दिली नाहीत तर तो जबाबदार राहील व व्याज द्यावे लागत नाही.
	विभागीय चौकशी संपल्यानंतर जर उपदान आहरणास नियुक्ती प्राधिकाऱ्यांनी परवानगी दिली तर देय तारखेच्या नंतर तीन महिन्यापासून व्याज देय राहील. मात्र त्यास शिक्षा झाली व निवृत्ती वेतनात कपात झाली तर व्याज अनुज्ञेय ठरणार नाही कारण निवृत्ती वेतनात उपदानाचा समावेश असल्याने शिक्षा झालेली कपात ही उपदास लागू ठरते.
नियम १४०	कर्मचारी मृत झाल्याचे कळताच कार्यालय प्रमुख कुटूंब निवृत्ती वेतन मंजूर करण्याची कागदपत्रे तयार करणे सुरु करुन व मागणी आल्याबरोबर सर्व कागदपत्रे महालेखापाल यांचेकडे पाठविण्यापूर्वी तात्पुरते कुटूंब निवृत्ती वेतन व तात्पुरते उपदान मंजूर करावे.

कागदपत्रे

निवृत्ती वेतन	कुटूंब निवृत्ती वेतन
१) नमुना १. कुटूंबाचा तपशील - नमुना ३ २. विहित नमुन्यातील खालीलप्रमाणे ३. नमुना सही, पती पत्नी एकत्रित फोटो वर्गरेसह/ बँकेचे पासबुकाच्या प्रथम पानाची Xerox प्रत.	नमुना १२ - अर्ज नमुना १६ - कुटूंब निवृत्ती वेतन गणना पत्रक. नमुना १७ - महालेखापाल यांचेकडे पाठवावयाचे पत्र.
२) ना देय प्रमाणपत्र	
३) ना चौकशी प्रमाणपत्र नमुना -७ महालेखापाल यांचेकडे पाठवावयाचे पत्र	ना देय प्रमाणपत्र
४) अंशराशीकरण अर्ज नमुना	गट विमा नामनिर्देशन व व्याजाचा नमुना अर्ज
५) भ. नि. नि. अंतिम प्रदान भाग १ व २	भ. नि. नि. नामनिर्देशित व्याजाचा भाग 'सी' मध्ये अर्ज ठेव संलग्न योजनेतर्गत अनुज्ञेय असलेली रक्कम मिळणेसाठीचा अर्ज
६) गट विमा योजना लाभ मागणी अर्ज	
मूदतपूर्वी व स्वेच्छा निवृत्ती	
वरील प्रमाणे परंतु स्वेच्छा निवृत्ती व अंशराशीकरणाबाबत नमुना भाग 'अ' मधील अर्ज	

सुधारित निवृत्ती वेतन बाबतच्या मार्गदर्शक सूचना

सहाय्या वेतन आयोगाचे शिफारसी नुसार शासनाने दिनांक ०१.०१.२००६ पासून महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्ती वेतन) १९८२ मध्ये सुधारणा केली आहे. याबाबत खालील शासन निर्णय वित्त विभाग सेनिवे/प्र.क्र.३३/सेवा.४ दिनांक ३०.१०.२००९ व दिनांक १५.१२.१००९ कृपया पहावा.

या संदर्भातील सर्व सुधारणा बहुतांशी दिनांक २७.०२.२००९ पासून सेवा निवृत्त होणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना लागू होणार आहेत. म्हणजेच दिनांक ०१.०१.२००६ ते २६.०२.२००९ पर्यंत सेवा निवृत्त अथवा मर्यादित कर्मचाऱ्यांना तात्काळ प्रचलित महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्ती वेतन) नियम १९८२ मधील तरतूदी लागू राहतील. त्याचा गोषवारा खालीलप्रमाणे.

भाग २

अ) दिनांक ०१.०१.२००६ पूर्वीचे निवृत्ती वेतन / कुटूंब निवृत्ती वेतन धारक

१) दिनांक ०१.०१.२००६ पूर्वीचे जे निवृत्ती वेतन धारक कुटूंब निवृत्ती वेतन धारक आहेत त्यांचे निवृत्ती वेतन, मूळ निवृत्त वेतनाच्या अनुषंगाने शासन निर्णय दिनांक ०५.०५.२००९ मधील तक्त्यानुसार सुधारित करण्यात यावे. (शासन निर्णय दिनांक ०५.०५.२००९ पहा.) दिनांक ०१.०१.२००६ ते ३१.०३.२००९ पर्यंतचा फरकाच्या रकमेतून अग्रिम रक्कम वजा करून उर्वरित रक्कम पाच हप्त्यात देण्यात यावी. मृत निवृत्त कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत त्यांच्या कायदेशीर वारसांना उर्वरित सर्व हप्ते एक रकमी देय राहिल. (शासन निर्णय दिनांक १५.१२.२००९ पहा.) सदर कार्यवाही सर्व कोषागार अधिकारी व अधिदान लेखा अधिकारी यांचे पातळीवर होणार आहे.

भाग ३

ब) सातवा वेतन आयोगाप्रमाणे निवृत्तीवेतन शासन निर्णय वित्त क्रमांक सेनिवे/२०१९/प्र.क्र. ५८/सेवा-४ दिनांक २४.०१.२०१९ व शासन निर्णय दिनांक ०१.०३.२०१९ अन्वये खालील बाबी सुधारीत वेतन.

१). दिनांक ०१.०१.२०१६ पूर्वीच्या निवृत्ती / कुटूंब निवृत्ती वेतन धारकांचे मूळ निवृत्ती वेतन X २.५७ या प्रमाणात सुधारीत करण्यात यावे व त्यांना दिनांक ०१.०१.२०१६ नंतर जी महागाई वाढ मंजूर केली आहे ती वेळोवेळी देण्यात यावी. प्रत्यक्ष वाढीव लाभ दिनांक ०१.०१.२०१९ पासून रोखीत प्रदान करावा.

२). दिनांक ०१.०१.२०१६ ते ३१.१२.२०१९ पर्यंतची थकबाकी निवृत्ती वेतन कुटूंब निवृत्ती/ वेतन धारकांना दर वर्षी मे महिन्याच्या कुटूंब निवृत्ती वेतनासोबत ५ टप्प्यामध्ये प्रदान करावी.

३). मृत निवृत्ती / कुटूंब वेतन धारकांच्या कायदेशीर वारसांना रोखीने प्रदान करावी.

सातव्या वेतन आयोगाच्या शिफारशी प्रामुखे निवृत्ती वेतनाची गणना करण्यात फार मोठे बदल झाले नाही. तथापि खालील बाबतीत बदल झाले आहेत.

१). उपदानाची आर्थिक मर्यादा १४.०० लाख झाली असून त्याची अंमलबजावणी दिनांक ०१.०१.२०१६ नंतर निवृत्त होणाऱ्यांचे बाबतीत राहिल. (शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक ०१.०३.२०१९ पहा).

२). मृत्यु उपदानामध्ये एक टप्पा वाढविला आहे. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

सेवेचा कालावधी	मृत्यु उपदानाचा दर
सेवा १ वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या २ पट
सेवा १ ते ५ वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या ६ पट
सेवा ५ ते ११ वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या १२ पट
सेवा ११ वर्षांपेक्षा जास्त व २० वर्षापर्यंत	अंतिम वेतनाच्या २० पट
सेवा २० वर्षांपेक्षा जास्त	सेवेच्या पूर्ण केलेल्या प्रत्येक सहामाहीसाठी अंतिम वेतनाच्या ५०%. मात्र ३३ महिन्यांचे वेतन किंवा १४.०० लाख मर्यादेपर्यंत.

(वेतन म्हणजे वेतनाच्या स्तरातील ज्या सेलवर (पायरीवर) शेवटच्या दिवसाची वेतना आहरीत केले असेल त्या मासिक दराने.)

शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक २४.०१.२०१९ अन्वये शासनाने सेवानिवृत्त कर्मचाऱ्यांची निवृत्ती वेतन ८० वर्षे नंतर खालील प्रमाणे वाढविण्याचा निर्णय घेतला आहे. सदर लाभ दिनांक ०१.०१.२०१९ पासून प्रत्यक्ष प्रदान होणार आहे.

८० वर्षे पूर्ण झाल्यावर	१०%
८५ वर्षे पूर्ण झाल्यावर	१५%
९० वर्षे पूर्ण झाल्यावर	२०%
९५ वर्षे पूर्ण झाल्यावर	२५%
१०० वर्षे पूर्ण झाल्यावर	५०%

अंशराशीकरण :

१. जे कर्मचारी दिनांक ०१.०१.२०१६ ते ३१.१२.२०१८ पर्यंत जे कर्मचारी निवृत्त झाले आहेत. त्यांची प्रकरणे असुधारीत वेतन श्रेणीत महालेखापाल यांचेकडे पाठविण्यात यावी. व त्यांना सातवा वेतन आयोगानुसार वेतन सुधारीत करुन परत प्रकरणे फेरसादर करावेत. (शासन निर्णय दिनांक ०१.०३.२०१९.)
२. दिनांक ०१.०१.२०१६ ते ३१.१२.२०१८ पर्यंत सेवा निवृत्त झालेल्या कर्मचाऱ्यांना सुधारित वेतनाप्रमाणे सुधारित निवृत्ती वेतनाच्या अनुषंगाने अंशराशीकरण अनुज्ञेय नाही. याचा अर्थ असुधारीत निवृत्ती वेतनावर जे अंशराशीकरण देय आहे. त्यामध्ये वाढ होणार नाही.
३. सेवा उपदानाचे अंतिम सीमा १४:०० लक्ष करण्यात आली आहे. (शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक ०१.०३.२०१९)
४. निवृत्ती वेतन कुटुंब निवृत्ती वेतनाची किमान रक्कम रुपये ७५००/- व अंतिम सीमा १.१० लक्ष एवढी राहिल. (शासन निर्णय वित्त विभाग दिनांक २४.०१.२०१९ व दिनांक ०१.०३.२०१९) (उच्चतम वेतन रुपये २.२० लाखाच्या ५०%)
५. दिनांक ०१.०३.२०१६ पासून निवृत्ती वेतनासाठी वेतन महणजे वेतनस्तरातील ज्या टप्प्या (Cell) वर रक्कम आहरीत करतो ती राहिल. यामध्ये नक्षलग्रस्त भागातील सेवेसाठी दिलेला अतिरिक्त वेतनाचा लाभ विचारात घेण्यात येणार नाही.